

Daniel

Úvod

Přehled

Autor:

Daniel

Záměr:

- Připravit babylonského krále Nabukadnezara na přijetí špatných zpráv kapitoly 4. budováním důvěry ve spolehlivost a pravdivost Danielových proroctví a všemohoucnost jeho Boha v předchozích kapitolách.
- Ujistit Izraelity (zajatce i první navrátilce do Země), že Bůh panuje nad dějinami a že jeho prorok Daniel říká pravdu, když mluvil o prodloužené době útisku před závěrečnou fází Božího království.
- Připravit generace vzdálené budoucnosti na pronásledování, které je bude čekat v době Antiocha IV. Epifana.
- Připravit věřící v ještě vzdálenější budoucnosti na příchod Mesiáše v době čtvrtého království.

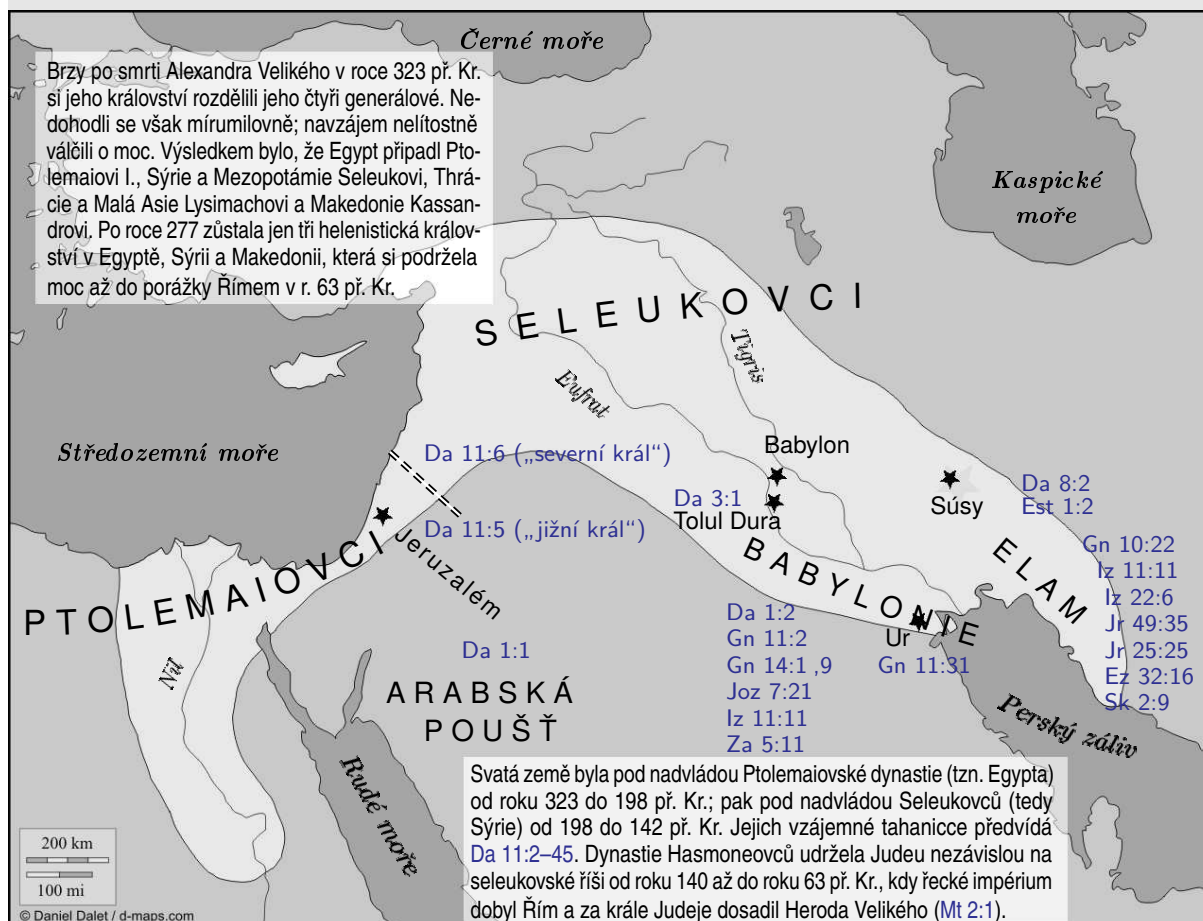
Datum:

Krátce po 539 př. Kr.

Klíčové pravdy:

- Daniel a jeho přátelé byli i v exilu Bohu věrni.
- Danielovi lze věřit, že říká pravdu, protože svou víru nikdy nezkompromitoval ani pod nátlakem svých otrokářů.
- Bůh je absolutní vládce nad veškerou historií.
- Otrockví Izraele je prodlouženo do doby, než se v nadvládě nad ním nevystřídají celkem čtyři království (z nichž Babylón je první), protože Boží lid se neodvrátil od svých hříchů.

Říše Danielových vzdálených vizí

- Přestože Izrael čeká v budoucnosti ještě spousta utrpení, Boží Pomazaný, Kristus, jednou přijde a přinese spásu.

Autor

Autorství knihy Daniel je mezi vykladači předmětem rozvleklých debat. Mnoho badatelů datuje vznik knihy mezi 170 a 165 př. Kr., do doby vlády Antiocha IV. Epifana, dávno poté, co žil prorok Daniel (tzv. „makabejské“ datování, srv. čl. [Kdo byl Darjaveš Médský?](#) na str. 13). Toto datum je však v rozporu s knihou samotnou, která naznačuje, že Daniel je její hlavní autor (9:2; 10:2) a že byla sepsána krátce po dobytí Babylóna Kýrem v roce 539 př. Kr. Kromě toho Kristus sám explicitně spojuje knihu s prorokem Danielem (Mt 24:15).

Doba a místo vzniku

Spor o datování knihy Daniel zahrnuje tři základní problémy:

1. povahu proroctví,
2. údajné historické chyby v Danielovi a
3. jazykové rysy hebrejštiny a aramejštiny v knize.

Obecně vzato, izraelští proroci se primárně zabývali náboženskými a společenskými okolnostmi, které se týkaly jich samých a jejich vrstevníků. Když proroci předvíдали budoucnost, většinou se týkala blízkých událostí v dohlednu. Z toho důvodu jsou někteří interpreti toho názoru, že Danielova vize ohledně „krále Severu“ a „krále Jihu“ (11:2–12:3) je příliš podrobná na to, aby ji mohl sepsat Daniel, který žil nějakých 200–300 let před událostmi, zachycenými v proroctví.

Tento postoj však popírá nadpřirozený charakter proroctví, podobně jako v případě příležitostných praktik jiných proroků (např. 1Kr 13:2; Iz 44:28). Přestože pasáž Da 11:2–12:3 je neobvyklá, určitě není nemožné, aby Daniel takové detaily znal; ostatně právě jemu Bůh zjevoval tajnosti jako nikomu jinému (srv. např. 2:19–23).

Někteří zastánci pozdního datování argumentují historickými nepřesnostmi, které knize Daniel přiřítají. Zpochybňují Belšazarův vztah k Nabukadnezaroví (viz [pozn. 5:2](#)), stejně jako i identitu Darjaveše Médského (viz [pozn. 6:2](#)).

Navíc identifikují čtyři království, předpovězená Danielem (kap. 2; 7), jako Babylón, Médeu, Persii a Řecko (včetně Seleucidů a Ptolemájů). Tato identifikace je však problematická, protože pro nezávislé Médské království v intervalu mezi královstvími Babylónským a Perským neexistuje historický důkaz. Perský král Kýros (550–530 př. Kr.) dobyl Médeu roku 549 př. Kr. a Babylón 539 př. Kr. (viz poznámky 5:1 a 6:1).

Advokáti raného datování knihy chápou sekvenci čtyř království jako předpověď Babylóna, Médo-Persie, Řecka a Říma. Tento pohled podporuje narážka na „Médy a Peršany“ v 5:28, která prokazuje, že autor považoval oba národy za součásti jednoho království.

Podporovatelé pozdního data namítají, že se v textu vyskytuje několik termínů vypůjčených z řečtiny k označení hudebních nástrojů (viz [pozn. 3:5](#)), podobně jako i pozdně hebrejské a aramejské výrazy (viz [pozn. 2:4](#)). Žádný z těchto argumentů však není přesvědčivý. Existuje nepřehledné množství důkazů o kontaktech mezi Řeky a národy Blízkého Východu před dobou Alexandra Velikého. Ty zcela postačují k vysvětlení existence minimálního počtu slov převzatých z řečtiny před Alexandrovým dobytím. Původní názvy hudebních nástrojů běžně provázejí své nositele bez odpovídajícího ekvivalentu v lokálním jazyce; srovnajme dnešní českou nepřekládanou terminologii, spojenou s hudebními nástroji: „gibsonka“, „jumbo“, „stratocaster“, „telecaster“, „Les Paul“, „stage piano“, „hohnerka“, „humbucker“, „single-coil“ apod. Naopak: Zastánci makabejského datování mají problém, jak vysvětlit absolutní absenci výrazů, přejatých z řečtiny, mimo hudební terminologii. Kdyby kniha vznikla až za řecké vlády, obchodní, vojenská, politická, administrativní apod. terminologie by se hemžila řeckými pojmy. Nic takového však v knize není.

Aramejštiny a hebrejštiny knihy Daniel může být datována kdekoli mezi pozdním šestým a raným druhým stoletím př. Kr. Jinými slovy, lingvistické důkazy nepřikládají příliš váhy žádnému z hledisek: ani pozdnímu, ani ranému datování.

Argument pro datum ve druhém století př. Kr. je v rozporu s biblickým tvrzením ohledně data a autorství knihy Daniel a pozdní datování neprokazuje dostatečně přesvědčivě. Datum krátce po 539 př. Kr. (viz 1:21) nejlépe odpovídá povaze proroctví, historickým datům i jazykové stránce textu.

Záměr a zvláštnosti

Daniel obsahuje dva různé druhy materiálu. V prvních šesti kapitolách je šest historických vyprávění; ve druhé polovině (kapitoly 7–12) jsou čtyři vize, téměř exkluzivně prediktivní. Mezi šesti příběhy první poloviny vyčnívá kapitola 2, protože také obsahuje předpověď.

Zkoumání obsahu historických vyprávění ukazuje, že jsou to nezávislé celky, poskládané k sobě s určitým záměrem. Vyprávění nenabízí ani historii Izraele pod babylónskou či perskou nadvládou, ani životopisné záznamy Daniela a jeho přátel. Má dva hlavní důrazy.

Na jednu stranu příběhy ukazují, jak Boží absolutní svrchovanost zasahuje do záležitostí všech národů (2:47; 3:17–18; 4:28–37; 5:18–31 6:26–29). Jeruzalém byl v troskách, Boží lid v zajetí a bezbožní vládcové se zdáli triumfovat, avšak Bůh zůstává svrchovaný. Podle své neochvějné vůle vstupuje mezi království tohoto světa, aby založil univerzální království, jemuž nikdy nebude konce.

Přestože všechny národy věřily, že božstva jsou teritoriální, že mají moc jen na území, kde přebývá jejich lid (a protože chtějí vládnout celému světu, jejich lid musí ostatní území dobýt pro sebe a zavést tam své náboženství), zkušenosti Izraelitů v zajetí ukazují, že jejich Hospodin není nikterak omezen, ani teritoriálně; je Pánem nad celou zemí včetně božstev jiných národů. A že svůj lid neopouští, ať jde kamkoliv. Někdy tehdy se začala rodit idea, že když posvátné není místo na zemi, kde by Bůh přebýval na rozdíl od jiných míst, posvátný tedy bude čas. A na důležitosti začaly nabývat svátky v kalendáři.

Tyto příběhy zachycují Daniela a jeho přátele coby prominentní osoby v zemi svých otrokářů, ne však proto, že by zkompromitovali svou věrnost Bohu, ale naopak proto, že Boží požehnání je vyvýšilo. To je ústřední motiv, protože dodává na důvěryhodnosti Danielovým proroctvím, zejména těm, která hovoří o prodlouženém utrpení Izraele.

Vize kapitol 7–12 obsahují predikce budoucích časů, během nichž pravdivost vyprávění nabude pro Boží lid na významu. Ačkoliv Izraelité pod nadvládou Babylóňanů i Peršanů trpěli, nepostihl je žádný rozšířený a systematický útok na jejich víru. Ten nastal až s Antiochem IV. Epifanem, panovníkem nad Seleukovským impériem mezi roky 175–164 př. Kr, který usiloval vymýtit náboženství Židů a přinutit je přizpůsobit se řeckým náboženským praktikám. Mnoho Židů ho poslechlo, ale jiní se vzepřeli a trpěli protivenství.

Jedním z hlavních důvodů pro sepsání knihy Daniel je připravit Boží lid na dobu Antiocha IV. Epifana a povzbudit k vytrvalosti ty, kteří budou žít v nadcházejících časech pronásledování.

Kniha také vzhlíží až za dobu Antiocha IV. Epifana ke Kristově příchodu, který jednou zničí všechna lidská impéria a nastolí své věčné království spravedlnosti a pokoje. Všechny tyto události mají Danielova proroctví na zřeteli. Kniha sloužila jako mocné povzbuzení pro Boží lid, trpící útlakem, a dodnes je pronásledovaným věřícím podnětnou inspirací.

Kristus v Danielovi

Danielova zaměřenost na obnovení Izraele po skončení vyhnanství obrací pozornost k Ježíšovi docela přímočaře. Podobně jako i někteří jiní proroci Daniel předpovídal Božímu lidu slavnou budoucnost, jejíž naplnění Nový Zákon spojuje s prvním a druhým příchodem Kristovým, stejně jako s celými dějinami církve.

Detaily naplnění Danielových vizí sice obklopuje řada kontroverzí, avšak základní struktura Danielových vizí nenechává nikoho na pochybách, že naplněním prorokových nadějí je Kristus. Nejzřetelněji je to vidět na způsobu, jakým se Ježíš označuje za „Syna člověka“ (např. Mt 9:6; Mt 10:23; Mt 12:8). Daniel používal tento pojem ve významu Bohem vyvýšeného davidovského krále, reprezentujícího Boha na zemi. Ježíš, Mesiáš, je ultimátním davidovským Králem; jenom on naplňuje predikce o Synu člověka v Danielových vizích (viz poznámky 7:13 a 7:14; viz teologický článek [Království Boží Mt 4](#)).

Kromě toho se Daniel v 9. kapitole dozvěděl, že Jeremjášova predikce 70 let vyhnanství bude prodloužena na „sedmdesát týdnů“ let (9:24), tedy asi 490 let. Tato předpověď dochází počátku svého naplnění v Kristově prvním příchodu. Prodleva koresponduje se sérií čtyř cizích impérií, která budou Boží lid utlačovat (2:1–49) a se skálou, která se stala „horou velikou a naplnila celou zemí“ (2:35) a kterou Daniel označuje jako „království, jež nebude zničeno“ (2:44). To je království Kristovo, které bylo inaugurováno jeho prvním příchodem, dodnes pokračuje a roste, a svého

*Lidé nikdy nepáchají zlo tak důsledně
a vášnivě, jako když to dělají
z náboženského přesvědčení.*
Blaise Pascal

dovršení dosáhne při Kristově slavném návratu (viz teologické články [Království Boží Mt 4](#) a [Plán věků Žd 7](#)).

Daniel předvídal i jiné, ještě konkrétnější události, které v Novém Zákoně znovu vstoupily do popředí. Např. Ježíš se odvolává na Danielovu predikci o „otřesné ohavnosti“ (viz [pozn. 9:17](#); [11:31](#); [12:11](#)), která původně ukazovala na zneuctění chrámu řeckým Antiochem IV. Epifanem (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti) coby předobraz zničení chrámu římským generálem Titem v roce 70 po Kr. (viz [poznámky k Mt 24:15](#) a [Mk 13:14](#)).

Většina křesťanů spojuje tuto typologii s Antikristem, jehož duch již ve světě působí (viz [pozn. 1Jn 2:18](#)) a zjeví se v plnosti, zřejmě jako konkrétní osoba, v blízkosti Kristova návratu (viz [pozn. 2Te 2:3](#)).

Osnova

I. Vyprávění (1:1–6:28)

- A. Věrnost Daniela a jeho přátel (1:1–21)
- B. Nabukadnezarův první sen (2:1–49)
- C. Vysvobození z ohnivé pece (3:1–30)
- D. Nabukadnezarův druhý sen (4:1–37)
- E. Soud nad Belšasarem (5:1–31)
- F. Vysvobození ze lví jámy (6:2–29)

Příběhy Daniela a jeho přátel ilustrují jednak jejich věrnost Bohu, jednak jeho nadřazenost nade všemi národy.

II. Vize (7:1–12:13)

- A. Vize čtyř šelem (7:1–28)
- B. Vize berana a kozla (8:1–27).
- C. Vize sedmdesátí týdnů (9:1–27)
- D. Vize budoucnosti Božího lidu (10:1–12:13)
 - 1. Andělovo poselství k Danielovi (10:1–11:1)
 - 2. Od Daniela po Antiocha IV. Epifana (11:21–12:3)
 - 3. Závěrečné sdělení Danielovi (12:4–13)

Danielovy vize o budoucnosti Božího lidu, nahlízející až do časů dlouho po skončení vyhnanství. Bůh Danielovi zjevil, že čtyři velká království budou ovládat a pronásledovat Izrael. V době čtvrtého z nich Bůh nastolí své království, jemuž nebude konce.

V KRÁLOVSKÝCH SLUŽBÁCH

Neposkvrníme se

1

Ve třetím roce vlády judského krále **Joakima** přitáhl k Jeruzalému **babylonský král Nabukadnezar** a oblehl jej. ²**Hospodin mu vydal** judského krále Joakima do rukou a s ním i část **vybavení** Božího chrámu. Nabukadnezar je s sebou odvezl **do chrámu svého boha** v Babylonii a uložil je v chrámové pokladnici.

1:1–6:28 Vyprávění. První část knihy vyzdvihuje jednak Boží absolutní svrchovanost nad královstvími tohoto světa, jednak upřímnou odevzdanou věrnost Bohu, kterou Daniel a jeho přátelé projevovali. Daniel chtěl svým čtenářům vštípit přesvědčení, že přestože Boží lid někdy trpívá pronásledování, králové a království povstávají a hroutí se podle Božích záměrů. Daniel také učí, že Bůh se hojně odmění těm, kdo jemu, Danielovi, věnují pozornost coby Božímu mluvčímu. Tento materiál je rozdělen do šesti navzájem nezávislých vyprávění, každé v jedné kapitole a každé obsahující nějaký zázrak: Uchování rituální čistoty Danielem a jeho přáteli (1:1–21); Nabukadnezarův sen (2:1–49); záchrana z ohnivé pece (3:1–30); Nabukadnezarův druhý sen (4:1–37); soud nad Baltazarem (5:1–31) a záchrana Daniela ze lví jámy (6:2–29).

1:1–21 Uchování rituální čistoty. Prorok uvozuje kontext své knihy vyprávěním osobní historie (své i svých přátel) zajetí, vzdělání, věrnosti Bohu a služby králi Nabukadnezarovi.

1:1 Joakima. Tj. 605 př.Kr.; téhož roku, kdy Nabukadnezar porazil asyrsko-egyptskou koalici v bitvě u Karchemiše ([Jr 46:2](#)) a zahájil

tak mezinárodní vzestup Babylónu k moci. Po bitvě u Karchemiše Nabukadnezar zaútočil na Joakima ([2Kr 24:1–2](#); [2Pa 36:5–7](#)) a zabil Daniela a jeho přátele. To byla první ze tří Nabukadnezarových invazí do Judska. Druhá nastala roku 597 př.Kr. ([2Kr 24:10–14](#)) a třetí 587 př.Kr. ([2Kr 25:1–24](#)). Zdánlivou diskrepanci mezi [Da 1:1](#) a [Jr 25:1](#) a [Jr 46:2](#) (kde Jeremiáš umisťuje Nabukadnezarův útok na Joakima do Joakimova čtvrtého roku místo třetího) lze objasnit rozdílem mezi babylónským a židovským systémem chronologie. V babylónském systému, který používá Daniel, byl první rok vlády panovníka považován za „korunovační rok“ a vláda samotná se počítala až od prvního dne měsíce Nisan následujícího roku.

Babylonský král Nabukadnezar. Nabukadnezar přivedl Babylóně k vítězství u Karchemiše v roce 605 př.Kr. coby korunnní princ a velitel armády. Krátce po tomto vítězství se ujal babylónského trůnu po smrti svého otce Nabopolasara (626–605 př.Kr.). Nabukadnezarova vláda (605–562 př.Kr.) tvoří většinu historického pozadí biblických knih Jeremiáš, Ezechiel a Daniel.

1:2 Hospodin ... vydal. Porážka Izraele Babylónem není vysvětli-

*Druhořadých věcí nedosáhneme tím, že je prohlásíme za prvořadě.
Druhořadých věcí dosáhneme pouze tehdy, budou-li na prvním
místě věci první.
C. S. Lewis*

³Jednou král přikázal vrchnímu dvoranu Ašpenazovi, ať mu přivede některé izraelské mladíky z **královského rodu** a ze šlechty – ⁴zdravé a krásné, v každém ohledu bystré, vzdělané a učenlivé, kteří by mohli sloužit v královském paláci. Takové měl učit **babylonskému písemnictví a jazyku**. ⁵Král jim určil každodenní přiděl pokrmů a vína z **královského stolu**. Tři roky měli být takto vychováni a po jejich uplynutí měli vstoupit do královských služeb. ⁶Mezi vybranými byli i Židé **Daniel, Chananiáš, Mišael a Azariáš**. ⁷Vrchní dvoran je ale přejmenoval – Danielovi dal jméno **Baltazar**, Chananiášovi Šadrach, Mišaelovi Mešach a Azariášovi Abednego.

⁸Daniel se však rozhodl, že **se neposkvrní** pokrmy a vínem z královského stolu. Žádal proto vrchního dvorana, aby se těmi věcmi nemusel poskvrňovat. ⁹Bůh Danielovi **u vrchního dvorana daroval přízeň a náklonnost**, ¹⁰ale ten mu přesto odpověděl: „Bojím se svého pána. Sám král určil, co máte jíst a pít. Co když uvidí, že vypadáte hůř než vaši vrstevníci? Král by mě kvůli vám připravil o hlavu!“

¹¹Daniel pak tedy požádal komorníka, kterého Danielovi, Chananiášovi, Mišaelovi a Azariášovi přidělil vrchní dvoran: ¹²„Zkus to prosím s námi na **deset** dní. Ať nám dávají k jídlu jen zeleninu a k pití jen vodu. ¹³Potom porovnáš, jak vypadáme my a jak mladíci, kteří jedí z královského stolu, a ráčíš s námi naložit podle toho, co uvidíš.“ ¹⁴Komorník jim tedy **vyhověl** a na deset dní to s nimi zkusil.

¹⁵Po deseti dnech **vypadali zdravěji** a silněji než všichni mladíci, kteří jedli z královského stolu. ¹⁶Komorník tedy odnášel jejich vybrané pokrmy i víno, které měli pít, a nosil jim zeleninu. ¹⁷A Bůh ty čtyři mládence obdaroval znalostí a pochopením veškerého písemnictví a **moudrosti**. Daniel kromě toho rozuměl všem **viděním a snům**.

¹⁸Když uplynula králem **stanovená lhůta**, po níž měli být předvedeni k němu, přivedl je vrchní dvoran před Nabukadnezara. ¹⁹Král s nimi hovořil a zjistil, že se nikdo z nich nevyrovná Danielovi, Chananiášovi, Mišaelovi a Azariášovi. A tak byli přijati do královských služeb. ²⁰Kdykoli od nich král potřeboval moudrou a rozumnou radu, zjistil, že **desetkrát** převyšují všechny **věšce a kouzelníky** v celém jeho království.

telná jen pouhou vojenskou a politickou analýzou oné doby. Bůh vždy jednal svrchovaně v záležitostech národů. Babylónany použil jako nástroj potrestání svého vlastního lidu za porušení smluvních závazků (2Kr 17:15; 2Kr 17:18–20; 2Kr 21:12–15; 2Kr 24:3–4).

Vybavení. Odkaz na nádoby z vypleněného chrámu, nikoliv zajatců. Deportace proběhly ve třech vlnách: První roku 605 př.Kr., kdy mezi odvezenými byl i Daniel; druhá roku 597 př.Kr., zahrnovala i Ezechiela. Třetí deportace, při které Babylóňané zničili Jeruzalém a chrám, nastala roku 586 př.Kr.

Do chrámu svého boha. Hlavní božstvo babylonského panteonu byl Marduk (srv. Jr 50:2).

1:3 Z královského rodu. Daniel a jeho přátelé patří mezi potomky Davidovy královské linie (v. 6), které Nabukadnezar odvedl při první deportaci roku 605 př.Kr. (srv. pozn. 2).

1:4 Babylonskému písemnictví a jazyku. Babylónská literatura byla psána komplikovaným sumérským a akkadským slabičným klínovým písmem primárně na hliněných tabulkách. Těchto dochovaných tabulek existují tisíce. Studium této literatury seznámilo Daniela a jeho přátele s polyteistickým světonázorem Babylóňanů, plného kouzlení, čarodějnictví a astrologie. Mluvený jazyk pro běžné použití byla nicméně aramejšтина (srv. 2:4), psaná snadno osvojitelným abecedním systémem.

1:5 Z královského stolu. Později se Joakimovi dostalo stejného zaoptání (2Kr 25:27–30).

1:6 Daniel, Chananiáš, Mišael a Azariáš. Charakteristická hebrejská jména. Dvě z nich obsahují prvek EL, znamenající „Bůh“, a dvě JAH, což je zkratka osobního Božího jména, které překládáme jako „Hospodin“. Daniel znamená „Můj soudce je Bůh“, Chananiáš „Hospodin je milostivý“, Mišael „Kdo je jako Bůh?“ a Azariáš „Hospodin mi pomáhá“.

1:7 Baltazar ... Šadrach ... Mešach ... Abednego. Přesný význam těchto jmen je předmětem diskusí. Převažují tyto názory: Baltazar: Bel [jiné jméno pro Marduka, hlavního boha babylonského panteonu]

chraň jeho život nebo Paní, ochraňuj krále; Šadrach: Velice se bojím (Boha) nebo Přikázání Aku [sumérského měsíčního boha]; Mešach: Jsem bezvýznamný nebo Kdo je to, co Aku?; Abednego: Služebník zářícího.

1:8 Se neposkvrní. Důvod, pro který byl Daniel přesvědčen, že by ho králův pokrm poskvrnil, není uveden. Pravděpodobně jídlo znamenalo porušení dietních předpisů Mojžíšova zákona (Lv 11:1–47), zakazujících konzumaci vepřového nebo masa nezraveného krve (Lv 17:10–14). Také mohlo zahrnovat pokrmy, obětované babylonským modlám.

1:9 U vrchního dvorana ... přízeň a náklonnost. Danielův osud v mnohém připomíná Josefův příběh (Gn 39–41).

1:12 Deset. Často se symbolickým významem dokonalosti nebo plného počtu. !!! DOPSAT !!! Abrahamova přímluva za Sodomu, poznamka nebo článek.

1:14 Vyhověl. Daniel neslibil, že se v případě zchátralejšího zevnějšku přizpůsobí a poslechnou nařízení v rozporu s Božím Zákonem. Je možné (a ve světle dalších kapitol i docela pravděpodobné), že už tehdy byli rozhodnuti neposlechnout bezbožného vladaře a raději zemřít, než zkompromitovat víru.

1:15 Vypadali zdravěji. Bůh Danielovi a jeho přátelům poželhal pro jejich věrnost Božímu Slovu (Dt 8:3; Mt 4:4). Nepřál jim smrt, která by je nejspíše čekala, kdyby byl správce s výsledkem nespokojen, a oni by přesto na svém odmítání rituálně nečisté stravy trvali (srv. pozn. 14).

1:17 Moudrost. Danielova moudrost se stala příslovecnou ještě za jeho života; Ezechiel říká králi Týru ironicky, že je moudřejší nad Daniela (Ez 28:3).

Viděním a snům. Daniel převyšoval i své přátele schopností interpretovat sny, pro kterou byl vyvýšen nade všechny ostatní, podobně jako kdysi Josef u faraonova dvora (Gn 40:8; Gn 41:16).

1:18 Stanovená lhůta. Po třech letech, zmíněných ve v. 5.

1:20 Desetkrát. viz (pozn. 12).

²¹Daniel tam pak zůstal až do **prvního roku krále Kýra**.

Králův sen

2 Ve druhém roce své vlády měl Nabukadnezar sen, který ho **rozrušil** tak, že nemohl spát. ²Král si proto nechal zavolat **věštce, kouzelníky, čaroděje a mágy**, aby mu pověděli, co se mu zdálo. Když přišli a stanuli před králem, ³řekl jim: „Zdál se mi sen, který mě rozrušil. Musím se dozvědět, co znamená.“

⁴Mágové králi odpověděli (**aramejsky**): „Ať žiješ, králi, navěky! Rač nám prosím ten sen vyprávět a my jej vyložíme.“

Věštce a kouzelníky. První výraz (*chartumim* חֲרָטִימִים) je adaptace egyptského slova a vyskytuje se také v Gn 41:8, 24 a Ex 7:11; druhý se objevuje pouze zde a v 2:2, má spojitost s kanaánskou kulturou. Srv. (pozn. Gn 41:8).

1:21 Prvního roku krále Kýra. Tj. Kýrovy vlády nad Babylónem, tedy 539 př.Kr. Daniel v roce 537 př.Kr. dosud žil (10:1); dožil se návratu Judejců ze zajetí do Země.

2:1–49 Nabukadnezarův první sen. Daniel ve službách krále (mimo jiné) interpretoval jeho sny, což odhaluje nejen, že byl (Daniel) zahrnut Božím požehnáním, ale také že Bůh směřoval historii k nastolení svého království.

2:1 Ve druhém roce. První rok výcviku Daniela a jeho přátel byl zároveň Nabukadnezarův „korunovační rok“. Druhý a třetí rok výcviku byl první a druhý rok Nabukadnezarovy vlády. Mezi tímto tvrzením a dokončením tříletého výcviku mladíků (1:5) není žádná diskrepance: První Nabukadnezarův rok byl Babylónany považován za „korunovační rok“ a druhý a třetí rok Danielovy výuky za první a druhý Nabukadnezarovy vlády (viz pozn. 1:1).

Rozrušil. Na Starém Blízkém Východě bylo běžné mít za to, že božstva promlouvají k lidem také skrze některé (hlavně velmi živé) sny. Nabukadnezarovo zneklidnění je pochopitelné; poselství shůry mělo implikace pro budoucnost království. Zapomenutí snu bylo považováno za hněv božstva vůči adresátovi. Výklad snu byl důležitý, protože umožňoval čelit prokletí snu rozmanitými rituály.

2:2 Věštce, kouzelníky, čaroděje a mágy. Viz pozn. 1:20. Druhý a třetí výraz jsou dvě odvozeniny od stejného základu. Čtvrtý výraz lze také přeložit jako „Kaldejci“ a v Danielově době označoval skupinu aramejsky hovořících astrologů uvnitř babylónského království. Teprve později se stal synonymem pro Babylónany. Rozmanitost jejich původů naznačuje moc, na jaké si Nabukadnezar zakládal: Považoval se za pána celého světa.

2:4 Aramejsky. Odsud až po konec kapitoly 7 je text psán aramejsky a ne hebrejsky, podobně jako např. Ezd 4:8–6:18. Aramejščina byl oficiální úřední jazyk; nelze také vyloučit, že tyto pasáže jsou v aramejštině toho důvodu, že obsahují proroctví, která mohla pohany zajímat více než Židy.

Danielovy vize

Čtyři království

Vize kap. 2

Vize kap. 7

Vize kap. 8

Identifikace

Chronologie impérií

626 př. Kr.

600

539 př. Kr.

500

400

330 př. Kr.

300

200

167 př. Kr.

Makabejci

a Hasmoneovci

100

63 př. Kr.

0

70 po Kr.

Pád Jeruzaléma

100

Lev

Babylon (2:37–38)

Medvěd

Beran

Médo-Persie (8:20)

Pardál

Kozel

Řecko (8:21)

Děsivá šelma

Řím

⁵Král ale mágům řekl: „Tímto prohlašuji: **Pokud mi nesdělíte onen sen** i jeho výklad, nechám vás rozčtvrtit a vaše domy obrátit v smetiště. ⁶Pokud mi však sen i jeho výklad sdělíte, zahrnu vás dary, odměnami a vysokými poctami. Nuže, povězte mi, co se mi zdálo a co to znamená.“

⁷Znovu tedy králi odpověděli: „Nechť nám král prosím vypráví ten sen a my jej vyložíme.“

⁸Král však řekl: „Je mi to jasné! Snažíte se získat čas, protože víte, že jsem prohlásil: ⁹Pokud mi nepovíte, co se mi zdálo, čeká vás jediný trest.“ Domluvili jste se, že mi budete namlouvat lži a báchorky, dokud mě to nepřejde. Nuže, povězte mi ten sen, ať poznám, že mi ho dovedete i vyložit!“

¹⁰Mágové na to králi odpověděli: „Žádný člověk na zemi nedokáže královské Výsosti sdělit, co žádá. Žádný král, jakkoli veliký a mocný, nikdy nic takového od žádného věštce, kouzelníka ani mága nežádal. ¹¹Král žádá nemožné. Nikdo to jeho Výsosti nedokáže sdělit, **kromě bohů**, kteří však mezi smrtelníky nebydlí.“

¹²To krále rozhněvalo. Rozlítil se tak, že nařídil popravy všech mudrců v Babylonu. ¹³Jakmile to nařízení vyšlo, začali mudrce popravovat a hledali také Daniela a jeho přátele, aby je popravili.

¹⁴Když Arioch, velitel královské stráže, vyšel pobíjet babylonské mudrce, Daniel s ním promluvil moudře a uvážlivě. ¹⁵Oslovil králova zmocněnce Ariocha takto: „Čím to, že král vydal tak přísný rozkaz?“ A když mu Arioch celou věc pověděl, ¹⁶Daniel šel za králem a **požádal o čas**, aby mu mohl sen vyložit.

¹⁷Potom se Daniel vrátil domů a celou věc pověděl svým přátelům Chananiášovi, Mišaelovi a Azariášovi: ¹⁸Ať **prosí Boha nebes** o slitování ohledně toho tajemství, aby Daniel a jeho přátelé nebyli popraveni s ostatními babylonskými mudrci. ¹⁹V noci pak Danielovi bylo to **tajemství** zjeveno ve vidění. Daniel proto chválil Boha nebes ²⁰a řekl:

„Chváleno buď jméno Boží
od věků až na věky –
moudrost a síla jemu náleží!
²¹On mění časy a období,
sesazuje krále a jiné nastolí.
Mudrce obdařuje moudrostí,
rozumným dává poznání.
²²Zjevuje věci skryté v hlubinách,
on ví, co leží v tmách,
a světlo u něj přebývá.
²³**Chválím tě a oslavuji**, Bože otců mých –
moudrost a sílu dal jsi mi!
Oznámil jsi mi, zač jsme tě prosili,
oznámil jsi nám sen královský!“

Bůh zjevuje tajemství

²⁴S tím se pak Daniel vydal za Ariochem, kterého král pověřil popravami babylonských mudrců. Přišel za ním a řekl mu: „Nepopravuj babylonské mudrce! Vezmi mě ke králi a **já mu ten sen vyložím**.“

²⁵Arioch vzal Daniela rychle ke králi a takto ho ohlásil: „Našel jsem mezi judskými vyhnanci muže, který králi vyloží jeho sen.“

²⁶Král se tedy Daniela zvaného Baltazar zeptal: „Ty bys mi uměl sdělit, co jsem viděl ve snu a co to znamená?“

2:5 Pokud mi nesdělíte onen sen. Nabukadnezar zkouší své poradce. Nebudou-li schopni připomenout mu jeho sen, nemá proč důvěřovat ani jejich potencionálnímu výkladu (srv. v. 9).

2:11 Kromě bohů. Mudrcům nezbylo než přiznat, faraonův požadavek je nad jejich síly. S odkazem na nadpřirozený zdroj měli pravdu, kterou potvrzuje i Daniel (19; 27).

2:16 Požádal o čas. Daniel velmi riskoval. Jiným vykladačům Nabukadnezar čas nedopřál (srv. v. 9).

2:18 Prosí. Postexilní židovská literatura je bohatá na situace, kdy Bůh zasáhne do dějin způsobem vysvobozujícím pro svůj lid, když se jeho lidé modlí ve skupinách.

Boha nebes. Daniel se modlí rovnou k Bohu, který vládne hvězdám, na rozdíl od astrologů, kteří se doptávají jenom hvězd samotných, protože nikoho vyššího neznají.

2:19 Tajemství. Skryté věci jsou u Hospodina (Dt 29:29). Jsou transcendentní — nepoznatelné, pokud nejsou zjeveny. Později

je tentýž výraz (חֲדָשׁ) použit pro označení Božích skrytých záměrů s dějinami světa (4:9 חֲדָשׁ).

2:21 Sesazuje krále a jiné nastolí. Narážka na obsah snu, líčící sérii povstávajících a zanikajících impérií, a který se ještě za Nabukadnezarova života stane jeho vlastní palčivou zkušeností (4:28–30).

On mění časy a období. Pro Daniela Bůh změnil Nabukadnezarovo nesmlouvavé rozhodnutí, viz pozn. 16.

2:22 Věci skryté v hlubinách. Viz pozn. 2:11.

2:23 Chválím tě a oslavuji. Daniel vyjadřuje hlubokou vděčnost za Boží milost vyslyšením modlitby. Boží zjevení je v příkrém kontrastu s mlčením falešných božstev pohanských hadačů. Jenom Bůh zná všechno a vládne všemu. Daniela vyvýšil mimořádným poznáním, jež mu svěděl.

2:24 Já mu ten sen vyložím. Daniel zde mluví pouze o výkladu, čímž implikuje, že obsah snu již zná.

²⁷Daniel králi odpověděl: „Tajemství, na něž se král ptá, mu nedokáže vysvětlit žádný mudrc, kouzelník, věstec ani jasnovidce. ²⁸**Na nebi je však Bůh, který zjevuje tajemství.** Ten králi Nabukadnezarovi ukázal, co se stane **v posledních dnech**. Sen a vidění, která jsi v mysli viděl na lůžku, jsou následující:

²⁹Když jsi, králi, ležel na lůžku, přemýšlel jsi o tom, co se bude dít v budoucnu, a Ten, který zjevuje tajemství, ti ukázal, co se stane. ³⁰Mně to tajemství nebylo zjeveno proto, že bych byl moudřejší než všichni ostatní, ale proto, aby se král dozvěděl, co to znamená, a abys porozuměl tomu, o čem jsi přemýšlel.

³¹Nuže, králi, měl jsi vidění a hle, spatřils jakousi velikou sochu. Byla to ohromná socha neobyčejného vzhledu. Tyčila se před tebou a budila hrůzu. ³²Hlava té sochy byla z čistého zlata, hrud' a paže ze stříbra, břicho a boky bronzové, ³³stehna železná a nohy zčásti železné a zčásti hliněné. ³⁴Díval ses a hle, z hory **se bez dotyku lidské ruky vylomil kámen**, zasáhl sochu do železných a hliněných nohou a rozdrtil je. ³⁵Vtom se všechno to železo, hlína, bronz, stříbro a zlato rozpadlo na kousky – jako plevy, když se v létě mlátí obilí. Vítr je roznese, že po nich nezbylo památky. Ale ten kámen, který sochu zasáhl, se stal velikou horou a zaplnil celou zem.

³⁶Tolik sen. Teď povíme královské Výsosti jeho výklad. ³⁷Ty, králi, jsi král králů, protože ti Bůh nebes dal království a moc, sílu i slávu. ³⁸Dal ti do rukou celý obydlý svět, všechny lidi, zvěř i ptactvo, a učinil tě vládcem nad tím vším. Ty jsi ta **zlatá hlava**.

³⁹Po tobě ale povstane jiné království, slabší než to tvé, a po něm třetí království, bronzové, které ovládne celý svět. ⁴⁰Nakonec přijde čtvrté království, silné jako železo. Železo totiž vše rozbíjí a drtí, a jako železo vše rozbíjí, tak bude i ono království vše rozbíjet a ničit. ⁴¹A že jsi viděl nohy a prsty zčásti hliněné a zčásti železné, znamená, že to království bude rozdělené. Bude však mít v sobě něco ze síly železa, neboť jsi viděl do té obyčejné hlíny přimíšené železo. ⁴²Prsty nohou zčásti železné a zčásti hliněné znamenají, že to království bude zčásti silné a zčásti křehké. ⁴³A že jsi viděl železo smíšené s obyčejnou hlínou, znamená, že se lidská pokolení budou mísit, ale držet spolu nebudou, tak jako železo nedrží s hlínou.

⁴⁴**Za dnů těch králů** však Bůh nebes nastolí království, které **se nikdy nezhroutí**, království, které si nepřivlastní žádný lid. To království rozdrtil a ukončí všechna ostatní království, samo pak potrvá navěky. ⁴⁵To je smysl vidění, v němž jsi spatřil, jak se z hory bez dotyku lidské ruky vylomil kámen a rozdrtil železo, bronz, hlínu, stříbro i zlato. Veliký Bůh ukázal králi, co se bude dít v budoucnu. Ten sen je pravdivý a jeho výklad jistý.“

⁴⁶Král Nabukadnezar **padl před Danielem na tvář** a klaněl se mu. Nařídil také, ať se na jeho počest obětují oběti a vonné kadidlo. ⁴⁷Potom král řekl Danielovi: „Váš Bůh je opravdu **Bůh bohů, Pán králů** a zjevovatel tajemství – vždyť tys mi to tajemství dokázal vyjevit!“

⁴⁸Král pak Daniela povýšil a zahrnul ho množstvím vzácných darů. Jmenoval ho správcem celé **provincie Babylon** a také nejvyšším ze všech babylonských mudrců. ⁴⁹Na Danielovu žádost pak správou babylonské provincie pověřil Šadracha, Mešacha a Abednega. Sám Daniel ovšem **zůstával na královském dvoře**.

2:28 Na nebi je však Bůh, který zjevuje tajemství. Podobně jako Josef v Egyptě (Gn 40:8; Gn 41:16) si ani Daniel nepřisvojuje poznání a výklad snu, nýbrž připisuje je Bohu.

V posledních dnech. Dosl. „v posledních dnech“, čemuž sz lidé rozuměli jako době obnovy národa po návratu z exilu (viz Dt 4:30). Tatož fráze může označovat jakoukoliv budoucnost (Gn 49:1). V NZ je použita celkem pětkrát, z čehož dvakrát odkazuje na věk, započatý o Letnicích (Sk 2:17; Žd 1:2), a třikrát na závěr dějin před Kristovým druhým příchodem (2Tm 3:1; Jk 5:3 a 2Pt 3:3).

2:32–33 Nejtěžší nahoře, nejkřehčí dole. Směrem odshora dolů materiálům ubývá nejen na váze, ale i na hodnotě. Obraz vystihuje osud všech impérií, nejen těchto čtyř nejbližších: Každá instituce, stát, říše, civilizace se nakonec zhroutí vlastní vahou, když nezadržitelná byrokracie přeroste svůj původní účel služby lidem a sama tyje na jejich úkor.

2:34 Se bez dotyku lidské ruky vylomil kámen. Na rozdíl od ostatních království, budovaných lidmi, toto vystaví Bůh sám. Zde je kámen asociován s Kristovým královstvím (srv. 1Kor 10:4 a jeho pozn).

2:38–40 Zlatá hlava ... čtvrté království. Čtyři království reprezentují po sobě jdoucí impéria babylonské, médo-perské, řecké a římské. Bohem založené nepomíjitelné Kristovo království bude inaugurováno v časech římské světovlády (viz též Úvod a graf **Danielovy vize** v Da 2 na str. 6).

2:44 Za dnů těch králů. Někteří interpreti tvrdí, že se jedná o linii

králů posledního království; daleko pravděpodobnější však je rozumět tomuto verši jako označujícímu panovníky království, zmíněných ve verších 2:38–40.

Se nikdy nezhroutí. Podobně jako i jiní proroci, Daniel hovoří o království, které Bůh založí po návratu z exilu jako permanentní (srv. např. Iz 9:7; Jl 2:26–27 či Am 9:15). NZ učí, že toto království začalo Kristovým prvním příchodem a dosáhne svého dovršení jeho slavným návratem (viz článek **Království Boží u Mt 4** na str. ??).

2:46 Padl před Danielem na tvář. Pozoruhodná výměna rolí anticipuje příchod Božího království, vysoce převyšujícího i nejmocnější lidská impéria.

2:47 Bůh bohů, Pán králů. Nabukadnezar vyznává Hospodinovu svrchovanost nejen nad bezmocnými pohanskými božstvy, ale i nad králi, jako je on sám. To je téma, sjednocující prvních šest kapitol knihy Daniel.

2:48 Provincie Babylon. Babylonské impérium bylo rozděleno na provincie; Daniel byl ustanoven vládcem nad provincií s hlavním městem. Podobný vzestup Židů k moci v cizích zemích lze vidět v Gn 41:37–44 (Josef) a Est 8:1–2 (Mordechaj). Danielovi přátelé ho na jeho přímluvu u krále v této pozici nahradili (49).

2:49 Zůstával na královském dvoře. Pravděpodobně důvod, proč se ho netýkal trest za odmítnutí poklonit se Nabukadnezarově modle (3:20).

Klanějte se zlaté soše!

Král Nabukadnezar nechal vyrobit **zlatou sochu**. Byla 60 loktů **vyšoká** a 6 loktů široká. Nechal ji postavit na pláni **Dura** v provincii Babylon. ²Potom dal shromáždit **satrapy**, hejtmany, místodržící, radní, pokladníky, soudce, hodnostáře a všechny úředníky provincií, aby se dostavili k zasvěcení té sochy, kterou vztyčil král Nabukadnezar.

³Satrapové, hejtmani, místodržící, radní, pokladníci, soudci, hodnostáři a všichni úředníci provincií se tedy shromáždili k zasvěcení té sochy, kterou vztyčil král Nabukadnezar. Když stanuli před sochou, kterou Nabukadnezar vztyčil, ⁴zvolal hlasatel mocným hlasem: „Lidé všech národů a jazyků, přikazuje se vám toto: ⁵Jakmile uslyšíte **roh**, píšťalu, citeru, harfu, cimbál, buben a všechnu tu hudbu, padněte a klanějte se zlaté soše, kterou vztyčil král Nabukadnezar.“

⁶Kdokoli by nepadl a neklaněl se, bude ihned hozen do rozpálené **ohnivé pece!**“ ⁷Jakmile tedy všichni ti lidé ze všech národů a jazyků uslyšeli roh, píšťalu, citeru, harfu, cimbál a všechnu tu hudbu, padali a klaněli se té zlaté soše, kterou vztyčil král Nabukadnezar.

⁸Tehdy ale přišli jistí **mágové** s obviněním proti Židům. ⁹„Ať žiješ, králi, navěky!“ pozdravili krále Nabukadnezara. ¹⁰„Sám jsi, Výsosti, ráčil vydat nařízení, že každý, kdo uslyší roh, píšťalu, citeru, harfu, cimbál, buben a všechnu tu hudbu, musí padnout a klanět se té zlaté soše, ¹¹a kdokoli by nepadl a neklaněl se, bude hozen do rozpálené ohnivé pece. ¹²Jsou tu ale jistí Židé, které jsi ráčil pověřit správou provincie Babylon – **Šadrach**, Mešach a Abednego – a tito muži si z tebe, králi, nic nedělají. Tvé bohy nectí a zlaté soše, kterou jsi vztyčil, se neklanějí.“

¹³Nabukadnezar soptil hněvem. Poručil, ať mu Šadracha, Mešacha a Abednega přivedou, a když ty muže ke králi přivedli, ¹⁴Nabukadnezar jim řekl: „Je to pravda, Šadrachu, Mešachu a Abednego, že nectíte mé bohy a neklaníte se zlaté soše, kterou jsem vztyčil? ¹⁵Jste teď připraveni, jakmile uslyšíte roh, píšťalu, citeru, harfu, cimbál, buben a všechnu tu hudbu, padnout a klanět se té soše, kterou jsem vyrobil? Jestli se nepokloníte, budete ihned hozeni do rozpálené ohnivé pece! A **který bůh** by vás mohl zachránit z mé moci?“ ¹⁶„Na to ti, Nabukadnezare, nepotřebujeme sami odpovídat,“ řekli králi Šadrach, Mešach a Abednego. ¹⁷„Jestli nás Bůh, kterého ctíme, bude chtít zachránit, **zachrání nás** z rozpálené ohnivé pece i ze tvé moci, králi. ¹⁸**A i kdyby ne**, vezmi na vědomí, králi, že tvé bohy ctít nebudeme a zlaté soše, kterou jsi vztyčil, se nepokloníme.“

V ohnivé peci

¹⁹Nabukadnezar se na Šadracha, Mešacha a Abednega rozzuřil. S tváří zkrivenou vztekem ihned poručil rozpálit tu pec sedmkrát více, než se rozpalovala obvykle, ²⁰a největším silákům ze svého vojska přikázal, ať Šadracha, Mešacha a Abednega svážou a hodí je do rozpálené ohnivé pece.

3:1 Zlatou. Pravděpodobně pozlacený; zhotovení sochy se podobalo popisu v Iz 40:19; Iz 41:7 a Jr 10:3–9.

Sochu. Názory badatelů, zda se jedná o mimořádnou podobiznu Nabukadnezara samotného, či zda to bylo zobrazení nějakého babylónského božstva, nebo pouhý obelisk, se liší. Z toho, co je známo o babylónských náboženských tradicích, je pravděpodobné, že obraz zpodobňoval Béla nebo Nabu, některé z těchto Nabukadnezarových ochraňujících božstev. Padnout na tvář před božstvem znamenalo zároveň vyjádření podřízenosti Nabukadnezarovi, který božstvo reprezentoval na zemi (srv. 2:46 a jeho pozn.).

60x6. Rozměry jsou důvodem, proč někteří vyvozují, že obraz byl spíše obelisk, než podobizna člověka (jehož proporce jsou 6:1, nikoliv 10:1). Socha však mohla stát na piedestalu, nebo mít stylizovaný tvar. Plinius Starší přirovnává staré monumenty k věžím.

Dura. Obvykle bývá spojeno s Tolul Dura asi 5 km jižně od Babylóna, kde se řeka Dura vlévá do Eufratu. Archeologové zde vykopali 6m vysokou plošinu s povrchem o 5m², což je dost možná původní piedestal.

3:2 Satrapy ... hodnostáře. Přesné rozsahy pravomocí těchto různých druhů úředníků nejsou známy. Pět ze sedmi termínů vypadá na perský původ, což by naznačovalo, že Daniel tento zápis dokončil až po dobytí Babylóna Peršany roku 539 př.Kr.

3:5 Roh ... buben. Tři z vyjmenovaných hudebních nástrojů nesou jména, převzatá z řečtiny (citera, harfa a dudy). To vede některé interprety k názoru, že kniha byla sepsána až po dobytí Persie Alexandrem Velikým. To je však závěr, který nevyplývá nutně z premisy (tzv. argument non-sequitur); mezi hudebníky je běžné používat mezinárodní termíny k označení hudebních nástrojů. Pojmy jako „gibsonka“, „jumbo“

„strato/tele-caster“, „Les Paul“ apod. jsou jednoznačně srozumitelné jak češtině (v rámci muzikantského slangu), tak i v mezinárodním kontextu; a přesto z jejich zdomácnělé přítomnosti v jazyce nelze vyvodit závěr, že se v něm objevily až po zhroutil železné opony v roce 1989, kdy se západním vlivům otevřela volná cesta. Kromě toho se názvy řeckých hudebníků i nástrojů vyskytují i v asyrských inskripcích dávno před Nabukadnezarem. Srv. Úvod: Doba a místo vzniku.

3:6 Ohnivé pece. Pece byly v Babylóně běžně používány k vypalování cihel (srv. Gn 11:3). Nebylo neobvyklé používat je jako nástroj popravy upálením zaživa (viz Jr 29:22 nebo též 2Mak 7).

3:8 Mágové. Tj. mágové, astrologové Viz pozn. 2:2. Zde však výraz „Chaldejci“ (כְּאַרְדִּי) indikuje národnost, nikoliv funkci. Chaldejci shlíželi spatra na Židy z rasově-etnických antisemitských předpokladů (srv. 12; Est 3:5–6). Privilegovaná pozice Danielových přátel znásobila nevraživost Chaldejců vůči nim (12).

3:12 Šadrach, Mešach a Abednego. Viz pozn. 1:7 a 2:49.

3:15 Který bůh. Nabukadnezar nevědomky vyzval Hospodina, Boha Izraele, ke změření sil; z jeho polyteistické, pohané perspektivy žádný bůh ničeho podobného není schopen.

3:17 Zachrání nás. Věrní služebníci ani na vteřinu nepochybuji o Boží svrchovanosti, přestože jsou si vědomi, že ve své všemohoucnosti je „všeho schopen“; nesázejí na automaticky zaručenou ochranu za všech okolností.

3:18 I kdyby ne. Danielovi přátelé počítají s reálnou možností, že věrnost Bohu je bude stát život. To je však nezviklá v jejich rozhodnutí zůstat věrní. Věrnost poddaných přináší Králi slávu (29–33), o to větší, když je to věrnost tváří v tvář smrti.

” *Odhava není jen jednou ze ctností, ale je formou každé ctnosti v bodě zkoušky, tedy v bodě nejvypjatější skutečnosti.*
C.S.Lewis

²¹A tak ty muže svázali, jak byli – v pláštích, kalhotách i čepicích – a hodili je do rozpálené ohnivé pece. ²²Protože byl králův rozkaz tak přísný, rozpálili pec tak silně, že ty muže, kteří do ní Šadracha, Mešacha a Abednega házeli, sežehl plamen. ²³Tito tři muži, Šadrach, Mešach a Abednego, pak dopadli svázání doprostřed rozpálené ohnivé pece.

²⁴Náhle se král Nabukadnezar zděsil. Vstal a ohromen se ptal svých rádců: „Copak jsme nehodili do plamenů tři svázané muže?“ „Jistě, Výsosti,“ odpověděli. ²⁵„Jenže já vidím čtyři muže,“ on na to, „a rozvázané! Procházejí se v plamenech, vůbec nic jim není a ten čtvrtý vypadá jako **boží syn**!“

²⁶Nabukadnezar přistoupil k otvoru rozpálené ohnivé pece a zvolal: „Šadrachu, Mešachu, Abednego, **služebníci Nejvyššího Boha**, pojdte ven!“ A tak Šadrach, Mešach a Abednego vyšli z ohně ven.

²⁷Satrapové, hejtmani, místodržící i královští rádcové se shromáždili, aby viděli ty muže, kterým oheň vůbec neublížil. Ani vlasy na hlavě neměli ožehlé, ani na pláštích nebylo nic znát a nebyli ani cítit ohněm.

²⁸Nabukadnezar tehdy prohlásil: „Požehnán buď Bůh Šadrachův, Mešachův a Abednegův, jenž poslal svého **anděla** a zachránil své služebníky, kteří se na něj spolehli! Vzepřeli se dokonce i královskému rozkazu a raději by položili život, než aby sloužili a klaněli se jinému bohu, než je jejich Bůh. ²⁹Proto nařizují lidem všech národů a jazyků: Kdokoli by se rouhal Bohu Šadrachovu, Mešachovu a Abednegovu, bude rozčtvrcen a jeho dům obrácen v smetiště. **Žádný jiný Bůh** přece nedokáže zachránit jako tento!“

³⁰Král se pak **postaral**, aby se Šadrachovi, Mešachovi a Abednegovi v babylonské provincii dobře dařilo.

Další králův sen

³¹**Král Nabukadnezar** lidem všech národů a jazyků v celém obydleném světě:

Hojný pokoj vám!

³²S potěšením vám dávám na vědomost divy a zázraky, které při mně vykonal **Nejvyšší Bůh**.

³³**Jak nesmírné** jsou jeho divy,
jak mocné jeho zázraky!
Jeho království trvá navěky,
jeho vláda nad všemi pokoleními!

4 Já, Nabukadnezar, jsem žil šťastně a spokojeně doma ve svém paláci. ²Vtom se mi ale zdál hrůzný sen. To, co jsem v mysli viděl na lůžku, mě ohromilo. ³Nařídil jsem proto, ať se ke mně dostaví všichni babylonští mudrci, aby mi ten sen vyložili. ⁴Když se věštcí, kouzelníci, mágové a jasnovidci dostavili, vyprávěl jsem jim ten sen, ale nedokázali mi ho vyložit. ⁵Nakonec přede mne předstoupil Daniel, který se podle mého boha jmenuje **Baltazar** a přebývá v něm duch svatých bohů.

Vyprávěl jsem mu tedy svůj sen: ⁶„Baltazare, nejvyšší z věstců, vím, že v tobě přebývá **duch svatých bohů** a že **ti žádné tajemství není těžké**. Toto jsem viděl ve snu; pověz mi, co to znamená.“

⁷Na lůžku jsem měl v mysli toto vidění: Hle, spatřil jsem, jak se uprostřed země tyčí obrovský **strom**. ⁸Rostl a sílil, až jeho vrchol dosáhl k nebi, a ten strom byl vidět ze všech konců světa. ⁹Měl krásné listí a hojné

3:25 Boží syn. Fráze, použitelná pro různé druhy nebeských bytostí (*bar elohin* בְּרֵאשִׁית אֱלֹהִים); zde je míněn „anděl“ **verse 28**.

3:26 Služebníci Nejvyššího Boha. Titul pro Boží univerzální autoritu. Podobně jako ve **verši 29** a **2:47** neznamená toto vyznání ze rtů polyteistického pohana, že Danielův Bůh je jediný živý, nýbrž že je nadřazený ostatním božstvům (**4:31–34**). Z úst věrného Izraelity totéž vyznání implikuje monoteismus (**5:18, 21; 7:18–21**).

3:28 Anděla. Anděl může být „anděl Hospodinův“, jenž může znamenat Kristovo preinkarnační zjevení (**srv. 6:23; viz též poznámky k Gn 16:7 a Ex 3:2**). Bůh přislíbil svou přítomnost, budou-li jeho lidé nuceni projít ohněm (**Iz 43:1–3**).

3:29 Žádný jiný Bůh. Viz **pozn. 26**.

3:30 Se ... postaral, aby se ... dobře dařilo. Příběh si dává záležet na tom, aby bylo jasné, že Danielovi přátelé dosáhli vyvýšení svou věrností Bohu, nikoliv kompromisem s Babylóni.

3:31 Král Nabukadnezar. Poslední incident v knize, spojený s Nabukadnezarem. Je umístěn do pozdního období jeho třiačtyřicetileté

vlády, kdy dokončil své stavební projekty (**4:27**) a byl na svém vrcholu, neomezený vládce nejmocnější říše na světě.

3:32 Nejvyšší Bůh. Viz **poz. 2:47; 3:26** a **3:28**.

3:33 Jak nesmírné. ... Nabukadnezarovo vyznání opakovaně připomíná hlavní téma knihy, absolutní svrchovanost Boží (**„srv.“ 4:33–34** a **pozn. 7:1–12:13**).

4:3–4 Viz **pozn. 1:20** a **2:2**.

4:5 Baltazar. Viz **pozn. 1:7**.

4:6 Duch svatých bohů. Ačkoliv Nabukadnezar vyjadřuje svůj respekt k Danielovi pohanskou terminologií, dotýká se pravdy: Přítomnost Ducha Svatého má na člověka nepřehlédnutelný účinek; v Danielově případě je to vzhled do Božích neproniknutelných tajemství, dar, který o mnoho později obdržel i apoštol Pavel a církev (**1Kor 2:6–16**).

Ti žádné tajemství není těžké. Viz **2:47** a **pozn. 2:19**.

4:7 Strom. Ezechiel 31 také líčí království metaforou vysokého stromu. Podobné obrazy vidíme např. v **Ž 1:3; Ž 37:35; Ž 52:10; Ž 92:13–14; Jr 11:16–17; Jr 17:8** nebo **Mt 13:32**.

ovoce, kterým se všichni sytili. Zvěř odpočívala v jeho stínu, ptáci hnízdili v jeho větvích a všem tvorům dával obživu.

¹⁰Vidění, které jsem v mysli spatřil na lůžku, pokračovalo: Hle, z nebe sestoupil **svatý** posel ¹¹a volal mocným hlasem: „Porazte ten strom a osekejte mu větve, zbavte ho listí a rozházejte ovoce! Ať uteče zvěř, jež byla pod ním, tak jako ptáci z jeho větví! ¹²Pařez i s kořeny mu však ponechte v zemi, v poutech železných a bronzových mezi trávou na poli. Nebeská rosa ať jej napájí a o pastvu ať se dělí se zvěří. ¹³**Lidský rozum ať jej opustí a dostane rozum zvířecí**, dokud mu neuplyne **sedm období**. ¹⁴Toto je výrok oznámený posly, rozsudek vydaný svatými, aby všichni živí poznali, že nad lidským královstvím vládne Nejvyšší, a komu chce, je udílí, a že nad ním může postavit i nejnižšího z lidí.“

¹⁵Toto je tedy sen, který jsem já, král Nabukadnezar, viděl. Ty mi jej teď, Baltazare, vylož, neboť mi je žádný z mudrců mého království vyložit nedokáže. Ty to však dokážeš, neboť v tobě přebývá duch svatých bohů.“ ¹⁶Daniel zvaný Baltazar tam dlouho stál otřesen. To, co mu přicházelo na mysl, ho děsilo. Král ho však vyzval: „Neboj se, Baltazare, toho snu ani jeho výkladu.“

Baltazar odpověděl: „Kéž by ten sen, můj pane, byl o tvých nepřítelích a jeho výklad o tvých odpůrcích!

Ten strom jsi ty

¹⁷Ten strom, který jsi viděl růst a sílit, až jeho vrchol dosáhl k nebi, strom, který byl vidět z celého světa, ¹⁸který měl krásné listí a hojné ovoce, jímž se všichni sytili, strom, v jehož stínu odpočívala zvěř a v jehož větvích hnízdili ptáci – ¹⁹**ten strom jsi, králi, ty!** Vyrostl jsi a zesílil, tvá mohutnost rostla, až dosáhla k nebi, a tvá vláda sahá až na kraj světa.

²⁰Viděl jsi, králi, svatého posla, jak sestupuje z nebe a říká: „Porazte ten strom a zničte jej, pařez i s kořeny mu však ponechte v zemi, v poutech železných a bronzových mezi trávou na poli, ať jej nebeská rosa napájí a o pastvu ať se dělí se zvěří, dokud mu neuplyne sedm období.“ ²¹Zde je tedy výklad, Výsosti; zde je výrok Nejvyššího o mém královském pánu: ²²Budeš odehnán pryč od lidí a budeš bydlet mezi zvířaty. Budeš jíst trávu jako býk a nebeskou rosou se napojuš. Tak strávíš sedm období, **než poznáš**, že nad lidským královstvím vládne Nejvyšší, a komu chce, je udílí. ²³Onen rozkaz, že stromu má být ponechán pařez i s kořeny, pak znamená, že **své království znovu dostaneš**, až uznáš vládu **Nebes**. ²⁴Kéž proto královská Výsost ráčí přijmout moji radu: Naprav své hříchy spravedlností a svou vinu laskavostí k trpícím. Kéž bys byl dlouho šťastně živ!“

²⁵To vše se potom králi Nabukadnezarovi stalo. ²⁶Uběhlo dvanáct měsíců. Když se král jednou procházel po terasách babylonského královského paláce, ²⁷zvolal: „Veliký Babylon! Svou vlastní mocí a silou jsem ho vybudoval v královské sídlo ke slávě své velebnosti!“

²⁸Král to ještě ani nedořekl, když z nebe zazněl hlas: „Slovo pro tebe, králi Nabukadnezare: Ztratil jsi království! ²⁹Budeš odehnán pryč od lidí, budeš bydlet mezi zvířaty a budeš jíst trávu jako býk. Tak strávíš sedm období, než poznáš, že nad lidským královstvím vládne Nejvyšší, a komu chce, je udílí!“

³⁰V tom okamžiku se to slovo o Nabukadnezarovi splnilo. Byl odehnán pryč od lidí, **jedl trávu jako býk** a tělo měl mokré od rosy, až mu narostly vlasy jako orlí peří a nehty jako ptačí pařáty.

³¹Já, Nabukadnezar, jsem po té době nakonec pozvedl oči k nebi a rozum se mi vrátil. Tehdy jsem dobrořečil Nejvyššímu a chválil jsem a velebil Věčně živého:

Jeho vláda trvá navěky, jeho království nad všemi pokoleními. ³²Všichni, kdo bydlí na zemi, jsou před ním zcela nicotní. Jak se mu zlíbí, zachází s nebeskými zástupy i s těmi, kdo bydlí na zemi. Jeho ruku nemůže nikdo zastavit, nikdo mu neřekne: „Cos to učinil?“

³³Když mi byl navrácen rozum, vrátila se mi také má vznešenost a vzhled příslušný ke královské velebnosti. Tehdy mě našli moji rádce a velmoži, byl jsem znovu nastolen na královský trůn a dostalo se mi ještě

4:10 Svatý. Nabukadnezar připouští, že viděl svatou nebeskou bytost. Víra v podobné bytosti byla na Starém Blízkém Východě běžná a koreluje s biblickým přesvědčením, že Bůh zasahuje do pozemských záležitostí, mnohdy skrze své služebníky anděly.

4:13 Lidský rozum ať jej opustí. Je zřejmé, že se jedná o člověka, nikoliv o strom. Srv. pozn. 4:19.

Dostane rozum zvířecí. Nabukadnezar byl postižen mentální poruchou zvanou lykantropie (z řeckého *lukos* – vlk a *anthropos* – člověk), při níž se člověk chová jako vlk nebo i jiné zvíře (30; viz též pozn. 30). **Sedm období.** Sedm období neurčené délky (srv. vv. 20 a 22). Většina interpretů se shoduje na závěru, že *období* znamená jeden rok. Verš 30 naznačuje, že doba byla delší než den, týden či měsíc.

4:19 Ten strom jsi, králi, ty. Pointa vyprávění, podobná Nátanově napomenutí Davida (2Sa 14:7), znamená přímou aplikaci pro Nabukadnezara.

4:22 Zaženou ... s polní zvěří ... spásat porost. Daniel opakuje po nebeském poslu (13) popis mentální poruchy, kterou Hospodin postihne nejmocnějšího muže světa. Podobnými symptomy občas trpěl panovník Království Velké Británie a Irska Jiří III. nebo Ota I. Bavorský. Viz pozn. 13.

Než poznáš. Záměrem Nabukadnezarova ponížení bylo přimět ho uznat Boží svrchovanost.

4:23 Svě království znovu dostaneš. Daniel ujišťuje Nabukadnezara, že poté, co uzná Boží svrchovanost, ani izolace dlouhodobou duševní poruchou ho nepřipraví o království.

Nebes. První výskyt v Písmu, kdy výraz „nebesa“ (*šmaja* שָׁמַיִם) je použit jako synonymum pro Boha. Srv. např. Mt 5:3 s Lk 6:20.

4:30 Jedl trávu jako býk. Vzhledem k tomu, že se Nabukadnezar projevoval rysy charakteristickými pro býložravce, je jeho mentální porucha někdy nazývána *boantropií*. Viz pozn. 13.

” Moc korumpuje, a absolutní moc korumpuje absolutně.
Lord Acton

nesmírnější moci než předtím. ³⁴Já, Nabukadnezar, teď proto chválím, velebím a oslavuji **Krále nebes**. Všechny jeho skutky jsou správné a jeho cesty spravedlivé; on umí pokořit ty, kteří žijí v pýše!

Mene tekel

5 Král **Belšasar** jednou vystrojil velkou hostinu pro tisíce svých velmožů a v jejich společnosti popíjel víno. ²Napítím vínem pak Belšasar poručil, ať přinesou zlaté a stříbrné nádoby, které jeho **otec** Nabukadnezar odnesl z jeruzalémského chrámu: „Král z nich bude pít se svými velmoži, manželkami a konkubínami!“ ³A tak přinesli ty zlaté nádoby odnesené z Božího chrámu v Jeruzalémě a král se svými velmoži, manželkami a konkubínami z nich pil.

⁴Popíjeli víno a oslavovali bohy ze zlata a stříbra, z bronzu a železa, ze dřeva i kamene. ⁵Vtom se přímo před svícem objevily prsty lidské ruky a začaly psát na omítku královského paláce. Když král spatřil tu písíci ruku, ⁶zbledl hrůzou. Kolena se mu roztrásla, že se sotva držel na nohou. ⁷Vykřikl, ať přivedou **kouzelníky**, mágy a jasnovidce. Potom těm babylonským mudrcům řekl: „Kdokoli ten nápis přečte a vyloží mi ho, bude oblečen purpurem, na krk dostane zlatý řetěz a stane se třetím nejmocnějším v království!“

⁸Všichni královští mudrci tedy předstupovali, ale nedovedli králi ten nápis přečíst ani vyložit. ⁹To krále Belšasara vyděsilo ještě víc a byl čím dál bledší. I jeho velmoži byli zděšení. ¹⁰Když královna matka uslyšela hlasy krále a velmožů, vešla do hodovní síně. „Ať žiješ, králi, navěky!“ řekla. „Neděs se tolik a nebuď bledý. ¹¹Máš ve svém království muže, v němž přebývá duch svatých bohů. Ten za dnů tvého otce prokázal jasnozřivost, důvtip a moudrost, jakou mívají bohové. Král Nabukadnezar, tvůj otec, jej proto ustanovil nejvyšším z věstců, kouzelníků, mágů a jasnovidců. ¹²Daniel, jemuž král dal jméno **Baltazar**, totiž prokázal vzácného ducha, rozumnost a důvtip ve vykládání snů, odhalování tajemství a řešení záhad. Nech proto zavolat Daniela – on ti ten nápis vyloží.“

¹³A tak Daniela přivedli před krále. „Ty jsi ten Daniel z židovských vyhnanců, které můj královský otec přivedl z Judska?“ zeptal se ho král. ¹⁴„Slyšel jsem, že je v tobě duch bohů a že jsi prokázal jasnozřivost, důvtip a vzácnou moudrost. ¹⁵Před chvílí ke mně přivedli mudrce a kouzelníky, aby mi přečetli a vyložili tento nápis, ale vůbec to nedokázali. ¹⁶O tobě jsem ale slyšel, že dovedeš vykládat smysl a řešit záhady. Nuže, dokážeš-li ten nápis přečíst a vyložit, budeš oblečen purpurem, na krk dostaneš zlatý řetěz a staneš se třetím nejmocnějším v království.“

¹⁷Daniel na to králi odpověděl: „Nech si své dary. Odměnit můžeš někoho jiného. Ten nápis ale králi přečtu a jeho smysl vyložím. ¹⁸Slyš, králi! **Nejvyšší Bůh** dal tvému otci Nabukadnezarovi království, velikost,

4:34 Krále nebes. Toto jedinečné slovní spojení shrnuje téma kapitoly: vládu Boha z nebes (srv. 23 a pozn. 23).

5:1 Belšasar. Belšasar znamená „Bel – ochraňuj krále!“ Nezaměnit se jménem Baltazar, které v Babylóně dostal Daniel (viz pozn. 1:7). Nabonidus, Nabukadnezarův zeť, byl posledním vládcem Babylónu. Belšasar, nejstarší Nabonidův syn, byl ustanoven spoluvládce společně se svým otcem. Byl mu svěřen Babylón, zatímco Nabonidus trávil mnoho času v Arábii. Události kapitoly 5 se odehrály v roce 539 př.Kr. (42 let po Nabukadnezarově smrti v roce 563 př.Kr., kdy Babylón padl do rukou Peršanů a kdy byl vydán edikt, propouštějící Izraelity z otroctví).

5:2 Když okusil víno. Belšasar se dopustil svatokrádežného zločinu i z hlediska pohanství, které posvátné předměty jiných náboženství chová v úctě.

Nádoby ... z jeruzalémského chrámu. Viz pozn. 1:2.

Otec. Nabukadnezar je nazýván otcem Belšasara zde a ve verších 5:11, 5:13 a 5:18; a ve verši 5:22 je Belšasar nazván Nabukadnezarovým synem. Ačkoli víme, že Belšasar byl přímým synem Nabonida (srv. pozn. 5:1), v antickém světě bylo běžné používat pojmu „otec“ a „syn“ v širším smyslu předka či předchůdce a potomka či následníka. Je pravděpodobné, že Belšasar byl Nabukadnezarovým vnukem přes svou matku Nitocris.

5:4 Chválili bohy. Nádoby z Hospodinova chrámu byly znesvěceny nejen profánním použitím, ale také účastí na oslavě babylónských falešných božstev.

5:7 Kdokoli přečte a vyloží. Opět je požadavek dvojí: (1) přednést obsah znamení a (2) podat jeho výklad (srv. 2:2).

Třetím v království. Další v hierarchii po Nabonidovi a jeho spoluvládci Belšasarovi (viz pozn. 5:1).

Kouzelníky. Viz pozn. 1:20 a 2:2 (srv. 2:27; 4:7).

5:8 Nedokázali přečíst ani sdělit výklad. Viz 2:2–13 a 4:6; srv. též Gn 41:8.

5:10 Královna. Je vysoce nepravděpodobné, že by to byla Belšasara manželka; ty všechny již byly na banketu přítomny (2–3). Mohla to být vdova po Nabukadnezarovi, ale pravděpodobněji to byla Nitocris, manželka Nabonidova, dcera Nabukadnezara a Belšasara matka.

5:11 Duch svatých bohů. Viz 4:8. Nepřekvapuje, že s událostmi Danielova života byla králova matka obeznána lépe než Belšasar sám. Danielovi mohlo tou dobou (v roce 539 př.Kr.) být přes 80 let. O 66 let dříve (v roce 605 př.Kr.) byl odvezen do Babylóna jako mladík (1:4).

5:12 Baltazar. Viz pozn. 1:7.

5:16 Třetí v království. Viz pozn. 7.

5:17 Někomu jinému. Někteří interpreti jsou toho názoru, že Daniel odmítl pocty a odměny nejen ze skromnosti, že o bohatství a moc nestál, ale i s vědomím toho, že schopnost odpovědět králi má jen díky Boží milosti a nechtěl Bohem svěřenou roli zneužít k osobnímu prospěchu (srv. Gn 14:23). Nicméně jindy podobné dary bez problémů přijal (2:48; 5:29). Možná, že se chtěl vyhnout jakémukoliv tlaku upravit poselství nevídané zvěsti; možná, že mu bylo jasné, že stejně není o co stát, když království tuto noc vezme svůj konec.

5:18 Tvému otci Nabukadnezarovi. Viz pozn. 2.

Nejvyšší Bůh. Viz 2:37 a 4:33.

slávu a velebnost. ¹⁹Pro tu velikost, kterou ho obdařil, jej s bázní a chvěním ctili lidé všech národů a jazyků. Koho chtěl, zabil, a koho chtěl, ušetřil. Koho chtěl, povýšil, a koho chtěl, ponížil. ²⁰Když ale zpyšněl v srdci a zatvrdil se v nadutosti, byl ze svého královského trůnu sesazen a o svou slávu připraven. ²¹Byl odehnán pryč od lidí a dostal rozum zvířecí. Žil mezi divokými osly, jedl trávu jako býk a tělo měl mokré od rosy, než poznal, že nad lidským královstvím vládne Bůh Nejvyšší, a koho chce, nad ním může postavit. ²²Ale ty, jeho syn Belšasar, ses v srdci nepokořil, **přestože jsi to všechno věděl**. ²³Naopak ses pozvedl **proti Pánu nebes**. Nechal sis přinést nádoby z jeho chrámu a popíjel jsi z nich se svými velmoži, manželkami a konkubínami. Oslavoval jsi bohy ze stříbra, zlata, bronzu, železa, dřeva i kamene, kteří nevidí, neslyší ani nic nevědí – ale Bohu, který má v moci každý tvůj dech a každý tvůj krok, jemu jsi slávu nevzdal! ²⁴To **proto** poslal onu ruku, která napsala ten nápis. ²⁵Ten nápis zní takto: **MENE MENE TEKEL UFARSIN**. ²⁶Smysl těch slov je následující: **Mene** –

5:20–21 Viz 4:31–33.

5:21 **Nad lidským královstvím panuje Bůh nejvyšší**. Toto tvrzení shrnuje teologii celé knihy (Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti).

5:22 **Přestože jsi to všechno věděl**. Belšasar doplatil na to, že nepoužíval rozum (Mt 7:24–27). Byl bez výmluvy ještě více, než Nabukadnezar, a proto jeho čas milosti vypršel (viz 1Tm 1:13).

5:23 **Protiv Pánu nebes**. Viz pozn. 4:34.

5:24 **Proto**. Nápis na zdi byla Boží odpověď na Belšasarovu arogantní pýchu a zpupnost před Bohem, který svou svrchovanost demonstroval o generaci dříve na Nabukadnezarovi (4:31–34).

5:25 **MENE MENE TEKEL UFARSIN**. Dosl. „sečteno, sečteno, zvá-

Kdo byl Darjaveš Médký?

Poprvé je zmíněn v 6:1. Někteří (hlavně kritičtí, tj. liberální) teologové, zastánci pozdního (tzv. „makabejského“) datování vzniku knihy Daniel (podle nich kolem roku 165 př.Kr.), tvrdí, že (1) Darjaveš Médký nikdy neexistoval, protože v jiných starověkých dokumentech není zmíněn; (2) jméno Darjaveš použil neznámý makabejský autor, špatně obeznámený s perskou historií, a zaměnil ho s legendárním Darjavešem I. (255–484) Perským (nikoliv Médkým); (3) autor se chybně domníval, že Babylón dobyla Médea, nikoliv Perse, a že pod vedením tohoto legendárního „Darjaveše“ Médové vládli světovému impériu několik let, než padlo do rukou Peršanům.

Díky tomu mohou advokáti makabejského (pozdního) data tvrdit, že čtyři království z Nabukadnezarova snu (Da 2) jsou (1) babylónské; (2) médké; (3) perské a (4) řecké, což jim poskytuje výhodu omezení horizontu Danielových proroctví ne dále než do roku 165 př.Kr. (Pokud by kniha vznikla až v této době, všechna údajná „proroctví“ by se dala vysvětlit zpětným pohledem na historické události *poté*, co nastaly. Problém s tradiční identifikací čtvrtého království coby Říma pro liberály spočívá v tom, že takový pohled předpokládá skutečně pravé prediktivní proroctví, což racionalistický vyšší kriticismus zásadně nepřipouští.) Udržitelnost hypotézy makabejského data proto závisí na výše uvedeném vysvětlení „Darjaveše Médkého“ (protože podle tohoto vysvětlení existuje médké království před perským). Proto je tato postava velmi důležitá; její identifikace má závažné teologické důsledky.

Peršan Darjaveš I., syn Hystapesův, však nemůže být ztotožněn s Darjavešem Médkým hned z několika důvodů:

1. Darjaveš I. byl rodem Peršan, bratranec krále Kýra; nebyl to v žádném případě Méd.

Ani v literatuře a umění nebude nikdo, kdo si zakládá na originalitě, nikdy originální: zatímco když se jenom snažíte říkat pravdu (a nezáleží vám na tom, kolikrát už byla řečena), stanete se v devíti případech z deseti originálními, ani si toho nevšimnete.
C. S. Lewis

2. Darjaveš I. byl mladík kolem dvaceti let, když zavraždil podvodníka Gaumatu (který se vydával za Kýrova syna Smerdisa) v roce 522 př.Kr. Nemohlo mu být 62 (6:1).
3. Darjaveš I. nebyl králem Babylóna před Kýrem, jak tvrdí liberální teorie. Samostatným vládcem se stal až sedm let po Kýrově smrti (srv. Ezd 4:5).
4. Taková zmatenost ohledně národnosti a časové posloupnosti Darjaveše a Kýra byla v helenistickém světě druhého století př.Kr. absolutně nemyslitelná. Studenti museli číst Xenofóna, Hérodota a další řecké historiky pátého a čtvrtého století př.Kr. Od Xenofóna a Hérodota máme informace o Kýrovi a Darjavešovi. Jakýkoliv řecky píšící autor, který by umístil Darjaveše před Kýra, by ukončil svou spisovatelskou kariéru výsměchem veřejnosti; nikdo by ho už nikdy nebral vážně.

Darjaveš Perský (Ezd 4:5) a Darjaveš Médký (Da 6:1) tedy nemají spolu nic do činění; zmatek je pouze na straně zastánců teorie pozdního data, nikoliv na straně autora knihy Daniel.

Bůh tvé kralování, sečetl a podtrhl. ²⁷**Tekel** – byl jsi, zvaženo na vahách a shledán příliš lehkým. ²⁸**Peres** – tvé království je, rozpolceno a dáno **Médům a Peršanům**! ²⁹**Belšasar** hned na to přikázal, ať Daniela obléknou purpurem, na krk mu dají zlatý řetěz a prohlásí ho třetím nejmocnějším v království. ³⁰Ještě té noci pak byl babylonský král Belšasar **zabit**.

ženo a rozděleno“ nebo „mína [váhová, tedy i měnová jednotka], mína, šekel a půlšekel“.

UFARSIN. Aramejsky „a parsin“.

5:26 Mene. V původní aramejštině lze tomuto výrazu rozumět jako slovesu nebo jako podstatnému jménu. Daniel jej přečetl jako sloveso „sečteno“ a vyložil jako dny Belšasarovy vlády, které Bůh přivedl ke konci.

5:27 Tekel. Rovněž sloveso nebo podstatné jméno. Daniel slovo čte jako sloveso „zvaženo“ a interpretuje je ve smyslu Belšasarovy nedostatečnosti před Bohem (srv. pozn. Lk 3:17).

5:28 Peres. Daniel interpretuje jako sloveso „rozděleno“ ve významu království, které bude Belšasarovi odebráno a předáno Médům a Peršanům. Pokud hosté na banketu interpretovali tyto tři výrazy jako podstatná jména ve smyslu měnových hodnot (*mene* je ekvivalent

60 babylonských šekelů, *tekel ufarsin* lze chápat jako *šekel a půl*), je pochopitelné, že jim nápis nedával žádný smysl (srv. 8).

Médům a Peršanům. Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.

5:29 Belšasar. Belšasar, podobně jako jeho otec Nabukadnezar, uctil Daniela. Na rozdíl od Nabukadnezara však neuctil Danielova Boha. Čest, které se Danielovi a jeho přátelům opakovaně dostalo pro jejich věrnost Bohu, zdůrazňuje důvěryhodnost Daniela coby proroka. Nikdy svou víru nezkompromitoval; vždy zůstal věrný Bohu, byť to bylo tváří v tvář smrti. Proto lze spolehnout i na jeho pozdější proroctví (kapitoly 7–12).

5:30 Zabit. Texty Starého Blízkého Východu i řečtí historikové Hérodotos a Xenofón zaznamenávají, že Babylóňané byli zaskočení překvapivým útokem Peršanů, zatímco se veselili a tančili.

Nicméně je pravda, že archeologie dosud neobjevila žádnou zmínku o „Darjavešovi Médském“ z doby, kdy žil, mimo Bibli. (Až do devatenáctého století totéž platilo o Belšasarovi, místokráli, zastupujícím svého otce Nabonida. Kritičtí teologové, zastávající makabejské datování, tvrdili, že Belšasar je další fiktivní postava v Danielovi, dokud nebyly objeveny babylónské tabulky z jeho doby, potvrzující, že Belšasar sloužil jako mladší král v posledních letech vlády svého otce Nabonida. Srv. pozn. 5:1).

Přesto Darjaveše Médského dokážeme identifikovat. V knize Daniel je několik náznaků, že Darjaveš nebyl svrchovaným králem, ale že byl dočasně dosazen na trůn nějakou vyšší autoritou. Ve verši 9:1 čteme, že „byl učiněn králem“. Je zde použit pasivní kořen *hofal* u slovesného tvaru „homlak“ (הִמְלַךְ) namísto běžného „malak“ (מָלַךְ „stal se králem“), používaného v kontextu získání trůnu dobytím nebo dědictvím (např. 1Sa 13:1). Podobně ve verši 6:1 čteme, že Darjaveš „obdržel království“ („qabbal“ קָבַל), jako kdyby mu bylo svěřeno vyšší autoritou.

Samotné jméno Darjaveš (staropersky *Da-ri-ya-(h)u-(ú)-iš* דָּרְיָאוּשׁ, hebr. דָּרְיָאוּשׁ) je zřejmě příbuzné s *dara*, které se v avestánštině (mrtvý severovýchodní staroíránský jazyk) objevuje jako výraz pro „krále“. Podobně jako označení *augustus* mezi Římany, mohlo být i přízvisko *dārayawush* („královský“) zvláštním čestným titulem, který mohl sloužit i jako vlastní jméno, podobně jako české příjmení „Král“.

Zdá se tedy, že záhy po porážce Babylóna médoperskými vojsky si Kýrovu osobní přítomnost vynutila jiná fronta jeho rozpínajícího se impéria. Jevilo se mu tedy jako účelné svěřit království Gubarovi-Darjavešovi i s titulem Král Babylóna,

aby panoval přibližně rok, než se Kýros osobně vrátí ke své korunovační slavnosti v Mardukově chrámu. Po tomto roce vlády v roli místokrále zůstal Darjaveš správcem Babylóna, ale koruna byla odevzdána jeho nadřízenému vládci Kýrovi (který ji později předal svému nejstaršímu synovi Kambýsésovi, srv. pozn. 11:2, při korunovaci králem Babylóna).

Tento scénář podporuje text knihy tím, že Daniel nikde neuvádí žádný pozdější rok Darjavešovy vlády než „první“ (9:1), což indikuje její velmi krátké trvání. I kdyby to mělo znamenat, že jeden rok patřila vláda Médům (víme, že tomu tak nebylo; patřila Peršanů Kýrovi), jednoletá říše by sotva mohla uhájit svou legitimní pozici coby království číslo dvě v řadě impérií výrazně trvanlivějších: babylónské vydrželo 73 let, perské 208 let, řecké by v roce 165 př.Kr. mělo za sebou 167 své existence.

Kromě toho slovní hříčka Danielovy interpretace nápisu na zdi v 5:28, která spojuje dva významy stejného kořene P–R–S (פָּרַס): *p^erisat* (פָּרִיסַת „rozděleno“) a *pārās* (פָּרַס „dáno Médům a Peršanům“), zároveň ujišťuje, že autor knihy psal v přesvědčení, že království číslo jedna (babylónské) přechází pod nadvládu Peršanů již spojených s Médy a tím se stává královstvím číslo dvě. Kniha Daniel neponechává žádný prostor pro kritickou spekulaci o dřívějším médském království, které údajně mohl mít autor knihy na mysli.

Čtvrté království je pak Řím, jediné, které dokázalo pokořit Řecko (2:40), a během jeho existence vzniklo Božím zásahem království věčné, je muž nebude konce (2:44) – církev. (Srv. graf Danielovy vize na str. 6).

Život křesťana je život na území okupovaném nepřáteli.

C.S. Lewis

Ve lví jámě

Království pak obdržel **Darjaveš** Médský ve věku dvaasedesáti let.

²**Darjaveš** se rozhodl ustanovit po celém královském území sto dvacet satrapů ³a nad nimi tři vezíry, z nichž jedním byl Daniel. Satrapové se zodpovídali vezírům, aby tím nebyl obtěžován král. ⁴Daniel pak mezi vezíry a satrapy natolik vynikal svým **vzácným duchem**, že mu král zamýšlel svěřit celé království. ⁵Vezíři a satrapové se proto snažili najít na Danielově vládní službě **nějakou chybu**. Nemohli ale žádnou chybu ani nedbalost najít, protože byl spolehlivý a žádného pochybení ani nedbalosti se nedopustil. ⁶Nakonec si ti muži řekli: „Na toho Daniela nikdy nic nenajdeme, leda by se to týkalo jeho náboženství.“

⁷A tak se ti vezíři a satrapové nahrnuli ke králi a zvolali: „Ať žiješ, králi Darjaveši, navěky! ⁸**Všichni** královští vezíři, hejtmani, satrapové, rádci a místodržící se usnesli, že by se mělo vydat královské nařízení potvrzující tento výnos: Každý, **kdo by** se v příštích třiceti dnech modlil k jakémukoli bohu nebo člověku kromě tebe, králi, bude hozen do lví jámy. ⁹Nuže, králi, potvrď ten edikt svým podpisem, aby podle **nepomíjivého zákona** Médů a Peršanů nemohl být změněn.“ ¹⁰A tak král Darjaveš ten edikt podepsal. ¹¹**Když se Daniel dozvěděl**, že byl vydán takový předpis, šel domů, kde měl v horní místnosti okna otevřená **směrem k Jeruzalému**. **Třikrát denně** tam **poklekal**, aby se modlil ke svému Bohu a vzdával mu chválu tak **jako předtím**.

¹²Vtom se ale dovnitř nahrnuli ti muži a přistihli Daniela, jak se modlí k Bohu a prosí ho o pomoc. ¹³Šli tedy za králem a připomněli mu onen královský edikt: „Nepodepsal jsi snad výnos, že každý, kdo by se v příštích třiceti dnech modlil k jakémukoli bohu nebo člověku kromě tebe, králi, bude hozen do lví jámy?“ „To slovo platí,“ přisvědčil král, „podle nepomíjivého zákona Médů a Peršanů.“ ¹⁴Na to králi řekli: „Daniel, ten **židovský vyhnanec**, si z tebe, králi, ani z ediktu, který jsi podepsal, nic nedělá. Třikrát denně se modlí ty své modlitby!“ ¹⁵Když to král uslyšel, velice se **zarmoutil**. Rozhodně chtěl Daniela zachránit, a usiloval o jeho záchranu až do západu slunce. ¹⁶Tehdy se ale ke králi znovu nahrnuli ti muži a naléhali na něj: „Pamatuj, králi, že podle zákona Médů a Peršanů nemůže být žádný královský edikt ani rozkaz změněn!“ ¹⁷Nakonec tedy král vydal rozkaz, ať Daniela přivedou a hodí ho do lví jámy. Král tehdy Danielovi řekl: „Kéž tě **tvůj Bůh**, jemuž věrně sloužíš, zachráni!“ ¹⁸Když pak přinesli kamennou desku a přikryli s ní ústí té jámy, král ji **zapečetil** svým prstenem i prsteny svých velmožů, aby se na Danielově osudu už nedalo nic změnit. ¹⁹Potom se král odebral do paláce. Odmítl jídlo i obvyklé radovánky a celou noc nespál.

6:1 Darjaveš Médský. Některé školy tvrdí, že tento a další (6:2, 6:7, 6:10, 6:26, 6:29; 9:1; 11:1) odkazy na Darjaveše Médského v knize Daniel jsou historické omyly. Viz [pozn. 6:2](#).

6:2 Darjaveš. Viz [pozn. 6:1](#). I když je pravda, že Darjaveš Médský není zmíněn v dochovaných historických zdrojích mimo Bibli a že mezi Belšasarem/Nabonidem (viz [pozn. 5:1](#)) a nástupem Kýra Perského není žádný časový interval, neznamená to nutně, že kniha Daniel chybí. Někteří jsou toho názoru, že „Darjaveš Médský“ je trůnní jméno Kýra, zakladatele Perského impéria (viz [pozn. 28](#)). Je však také možné, že nositelem tohoto označení byl Gubaru, generál, který přeběhl od Nabukadnezara ke Kýrovi, vedl perské dobytí Babylóna a kterého Kýros učinil vládcem nad územím, které Persie zabrala Babylónu. Srv. čl. [Kdo je Darjaveš Médský?](#) na str. 13.

6:4 Vzácným duchem. Viz 1:17; 4:6 a 5:12.

6:5 Někakou chybu. Vypadá to, že vysocí úředníci nebyli poctiví, a proto měli strach z Danielova povýšení (v. 4); bylo jim jasné, že Daniel jejich podvody odhalí a nebude tolerovat, ale nahlásí je králi. Nebyla to jen závist, co je motivovalo k zinscenovanému procesu; potřebovali se ho zbavit, aby sami přežili.

6:6 Danielovi protivníci potvrzují nejen jeho morální integritu, ale také viditelnou a všeobecně známou zbožnost a odevzdanost Bohu Izraele. Tím je znovu připomenuto téma knihy – Danielova svatost a důvěryhodnost.

6:8 Všichni. Falešná implikace, že Daniel s návrhem souhlasil. Tito úředníci se vůči Dareiovi chovali jako pokrytci; manipulovali s ním, aby dosáhl svých cílů.

Kdo by se ... modlil k jakémukoli bohu ... kromě tebe. Návrh Dareiovi mohl připadat spíše politický než náboženský; jeho zřejmý záměr je upevnit vladařovu autoritu nad nedávno dobytými územími.

6:9 Nepomíjivého zákona. Perský legislativní systém je první v histo-

rii, který vladařovu absolutní moc nějakým způsobem omezuje; v tomto případě nezvratností. Panovník si musel pečlivě rozmyslet, jaký zákon vydá, aby se nemohl obrátit proti němu, protože nebylo možné ho vzít zpátky. Později král doplatil na svou důvěru svým podřízeným (15). Viz též [Est 1:19](#); [Est 8:8](#) a [pozn. Est 7:7](#).

6:11 Když se Daniel dozvěděl. Daniel ani na okamžik nezaváhal a nedal se zviklat ve své věrnosti Bohu, přestože věděl, že ho to může stát život (srv. [pozn. 5:29](#)).

Směrem k Jeruzalému. Viz [1Kr 8:44](#), [1Kr 8:48](#); srv. [Ž 5:8](#) a [Ž 138:2](#). **Třikrát denně.** Viz [Ž 55:18](#).

Poklekal. Modlitba vestoje byla běžná ([1Pa 23:30](#); [Neh 9:1](#)). Modlitba vkleče vyjadřuje poníženost, vhodnou zejména za okolností mimořádné vážnosti ([1Kr 8:54](#); [Ezd 9:5](#); viz též [Ž 95:6](#); [Lk 22:41](#); [Sk 7:60](#); [Sk 9:40](#)).

Jako předtím. Danielova zbožnost byla veřejně známá; proto se nepřátelům hodila jako vítaná záminka intriky proti němu (6).

6:14 Židovský vyhnanec. Identifikace Daniela etnickým původem prozrazuje antisemitské předsudky úředníků. Všeobecná známost etnické identity ukazuje, že Daniel nezkompromitoval své dědictví ve prospěch prosperity v cizí zemi. To byla důležitá lekce pro původní čtenáře.

6:15 Zarmoutil. Darjavešovi okamžitě došlo, že se stal obětí manipulativní intriky svých úředníků, ale byl bezmocný s tím něco udělat, protože zákon médský a perský je nezrušitelný (viz [pozn. 6:9](#)).

6:17 Tvůj Bůh. Darjaveš byl nucen proti své vůli vynést rozsudek, k němuž byl zmanipulován. Jedinou nadějí na Danielovu záchranu vidí v Bohu, jehož Daniel uctívá, o jehož všemohoucnosti neměl pochyb.

6:18 Zapečetil. Mezi Asyřany, Babylóny a Peršany byly běžné početní prsteny a válcové pečeti pro použití s hlinou nebo voskem. Rozlomit králem označenou pečeť znamenalo porušení zákona.

6

²⁰Ráno hned za úsvitu král vstal a spěchal ke lví jámě. ²¹Jakmile se k ní přiblížil, zavolal sevřeným hlasem na Daniela: „Danieli, služebníku živého Boha! Dokázal tě tvůj Bůh, jemuž věrně sloužíš, zachránit před lvy?“ ²²„Ať žiješ, králi, navěky!“ odpověděl mu Daniel. ²³„Můj Bůh poslal svého **anděla**, aby těm lvům zavřel tlamy. Vůbec mi neublížili, neboť jsem byl před Bohem shledán nevinným. A ani tobě, králi, jsem neprovedl nic zlého.“ ²⁴Král se velice zaradoval a hned přikázal, ať Daniela **vytáhnou** z jámy. Když ho z té jámy vytáhli, nenašli na něm ani škrábnutí, protože věřil ve svého Boha. ²⁵Na králův **rozkaz** pak přivedli ty muže, kteří Daniela napadli, a hodili je do lví jámy i s jejich ženami a dětmi. Ještě než dopadli na dno, lvi se na ně vrhli a roztrhali je na kusy. ²⁶Král Darjaveš pak napsal lidem všech národů a jazyků:

Hojný pokoj vám! ²⁷Tímto **nařizuji**, aby všude, kam sahá má královská moc, lidé s bázní a chvěním ctili Danielova Boha. Neboť on je Bůh živý, on trvá navěky. Jeho království se nezhroutí a jeho vláda nikdy neskončí. ²⁸On umí vysvobodit a zachránit, on koná divy a zázraky jak na nebi, tak i na zemi. On Daniela zachránil ze spárů lvích!

²⁹A tak se Danielovi **za vlády** Darjaveše a Kýra Perského **dobře** dařilo.

DANIELOVA VIDĚNÍ

Budoucí království

7 V prvním roce babylonského krále Belšasara měl Daniel ve snu vidění. To, co v mysli spatřil na lůžku, pak sepsal. Zde začíná záznam onoho snu: ²Já Daniel jsem v noci měl toto vidění: Hle, spatřil jsem, jak nad velikým mořem bouří čtyři nebeské větry. ³Vtom se z **moře** vynořily **čtyři obrovské šelmy**, každá jiná. ⁴První vypadala jako **lev**, ale měla orlí křídla. Potom jsem viděl, jak jí ta křídla byla **vylomena**; byla zvednuta ze země, takže stála na nohách jako člověk, a dostala lidské srdce. ⁵A hle, vtom se objevila druhá šelma, podobná **medvědu**. Na jedné straně byla vztyčená, v zubech držela tři žebra a bylo jí řečeno: „Vstaň, sežer mnoho těl!“ ⁶Díval jsem se dál a hle, objevila se další šelma, podobná **pardálu**, ale na zádech měla čtyři ptačí křídla. Měla čtyři

6:20 Nespál, postil se. Darjaveš byl na vrcholu zoufalství. Mohl v tom sehrát roli respekt vůči Danielovu Bohu, nejen obava, že přijde o neschopnějšího úředníka (3).

6:23 Anděla. Dost možná „anděl Hospodinův“ (viz pozn. 3:28).

6:24 Vytáhnou. Vytažením z jámy Darjaveš neporušil zákon; ten byl naplněn o den dříve, když tam Daniela uvrhli.

6:25 Rozkaz. Historik Josephus Flavius líčí tuto epizodu o jeden detail podrobněji. Podle něho úředníci, když viděli, že jim nevyšel cíl sprovodit Daniela ze světa, protestovali stížností, že lvi musel někdo předem nakrmit. Král dal tedy lvy před jejich zraky nakrmit masem a teprve pak je tam rozkázal naházet. Pro didaktický záměr autora knihy Daniel nebyla tato okolnost důležitá a nestála mu za zmínku; podstatné pro něho bylo zachycení principu, že proti Bohu Izraele (jehož v této generaci reprezentuje Daniel) nelze bojovat. Srv. **Př 26:27; Ex 14:25–28; Ezd 6:6–12; Est 7:9** apod.

6:27 Nařizuji. Darjaveš dekret neimplikuje automaticky, že Darjaveš konvertoval od svého pohanského polyteismu k víře v Danielova Boha, o nic více, než Kýrova proklamace, že Bůh mu dal pokyn poslat Židy domů (**Ezd 1:3–4, Iz 44:28, Iz 45:4**). Danielova věrnost navzdory ohrožení života přinesla Bohu slávu po celém Darjavešově království, tedy po celém známém světě.

6:29 Za vlády. Lze též číst jako *Dareia, to jest za králování Kýra* Verši je možno rozumět dvěma způsoby: (1) Daniel prosperoval pod vládou Gubaru (viz pozn. 2) stejně jako pod vládou Kýra; anebo (2) Daniel prosperoval pod vládou Darjaveše, čili pod vládou Kýra. Ve druhém případě jsou Darjaveš Médký a Kýros Perský dvě jména jednoho a téhož panovníka (viz pozn. 2).

Dobře. Opakovaný výskyt jednoho z hlavních témat první poloviny knihy (srv. pozn. 1:1–6:28 a 3:30).

7:1–12:13 Danielovy vize. V těchto kapitolách Daniel opouští historické vyprávění a zaznamenává své vize. Tyto vize navazují na předchozích šest kapitol dvěma hlavními tématy: 1) Hospodin, Bůh Izraele, je svrchovaný Pán nade všemi národy a 2) Daniel, nekompromisní Boží prorok, je spolehlivě důvěryhodný. Tyto kapitoly připravují exulanty na dlouhé čekání na plné znovuoobnovení Izraele, jakož i na zkoušky a utrpení pod nadvládou cizích mocností. Jsou také Božímu lidu povzbuzením, aby se nevzdával naděje, že Boží království jednou

přijde učinit všemu trápení konec. Daniel se dotýká čtyř hlavních témat: 1) čtyři šelmy (**7:1–28**), 2) beran a kozel (**8:1–27**), 3) „sedmdesát týdnů“ (**9:1–27**) a 4) budoucnost Božího lidu (**10:1–12:13**).

7:1–28 Vize čtyř šelem. Danielův sen o čtyřech šelmách zachycuje historii střídání cizích království, které Izrael utiskovaly, až do doby, kdy jejich pozemská vláda byla dána „ve prospěch svatých Nejvyššího“

7:3 Moře. Není zřejmé, zda je míněno nějaké konkrétní moře (snad Středozemní?). Nicméně lze mít za to, že moře symbolizuje chaotický neklid, charakteristický pro hříšné národy, okupující Izrael. Viz interpretaci ve **17 a v Iz 17:12–13 a Iz 57:20**.

Čtyři obrovské šelmy. Čtyři šelmy reprezentují čtyři království (**17 a 23**). Spojitost s Nabukadnezarovou vizí sochy v kapitole 2 je zřejmá. Pro jejich identifikaci viz náčrt *Danielovy vize* na str. 6.

7:4 Lev ... orlí křídla. Lev s orlími křídly symbolizuje Babylón (srv. **Jr 50:44, Ez 17:3**). Okřídlení lvi byli běžné babylónské artefakty, často umísťované u vchodů významných veřejných budov.

Vylomena ... lidské srdce. Snad odkaz na Nabukadnezarovu proměnu a navrácení do lidské společnosti po sedmiletém ponižení nepřičetností (**4:31–34**).

7:5 Medvědu ... na jedné straně ... vztyčená ... tři žebra. Médo-perské království je symbolizováno šelmou s nenasytnou žravostí. Vztyčená strana může reprezentovat nadřazenou pozici Persie. Tři žebra pravděpodobně znamenají vítězství Persie nad Lydií (546 př.Kr.), Babylónem (539 př.Kr.) a Egyptem (525 př.Kr.). Viz poznámku 8:3.

7:6 Pardálu ... čtyři ptačí křídla ... čtyři hlavy. Řecko je symbolizováno pardálem, proslulým svou rychlostí. Alexandr Veliký (356–323 př.Kr.) dobyl Persii velmi rapidně. Střetl se s Peršany ve třech velkých bitvách: 1) bitvou u řeky Gránikos (334 př.Kr.) získal vstup do Malé Asie; 2) bitva u Issu (333 př.Kr.) mu umožnila okupovat Sýrii, Kenaán a Egypt; 3) v bitvě u Gaugamél porazil perskou armádu definitivně a otevřel si cestu do Indie. Viz též **8:5–8**. Krátce po jeho předčasné smrti (ve věku 32 let, zřejmě na malárii, kterou se nakazil v Egyptě) se říše, kterou vytvořil, rozpadla na čtyři části. Protože nezanechal dědice, kterému by připadla, rozebrali si ji jeho generálové: v Makedonii vládl Kassandros, v Thrákii a Malé Asii Lýsimachos, v Sýrii Seleukos a v Egyptě Ptolemaios, nikoli však v míru a pokoji, nýbrž v řevnivosti a touze vládnout všemu jako Alexandr.

hlavy a byla jí dána moc.⁷ Potom to noční vidění pokračovalo a hle, spatřil jsem **čtvrtou šelmu**. Byla děsivá a hrozná a měla strašnou sílu. Svými obrovskými železnými zuby hltala a drtila a zbytek rozdupávala nohama. Lišila se od všech šelem, které ji předcházely, a měla deset rohů.⁸ Když jsem ty rohy pozoroval, hle, začal mezi nimi růst **jiný, malý roh** a tři z těch dřívějších rohů byly vyvráceny, aby mu udělaly místo. Na tom rohu jsem spatřil **jakoby lidské oči a ústa**, jež vedla pyšné řeči.⁹ Díval jsem se dál a uviděl toto:

Byly rozestaveny **trůny** a **Odvěký** se posadil. **Roucho** měl bílé jako sníh, vlasy na hlavě jak vlnu beránčí. Jeho trůn – žhnoucí plameny a jeho kola – oheň hořící! ¹⁰Proud ohnivých řeky od něj vychází, miliony jsou jeho sloužících a miliardy před ním stojících. Soudní dvůr se posadil a byly otevřeny **knihy**.

¹¹Díval jsem se dál, neboť jsem slyšel, jaké pyšné řeči vedl onen malý roh. Vtom jsem uviděl, jak ta šelma byla zabita a její tělo vydáno zkáze v plamenech. ¹²Ostatní šelmy směly ještě určitou dobu zůstat naživu, byly však zbaveny své moci. ¹³Potom to noční vidění pokračovalo:

Hle, přichází **s nebeskými oblaky synu člověka** podobný. Před Odvěkého předstoupil, před jeho tvář ho přivedli. ¹⁴**Byla mu dána vláda**, sláva i království, aby jej ctili **všichni lidé**, národy i jazyky. Jeho vláda je věčná – nikdy neskončí, jeho království se nezhroutí!

¹⁵To, co jsem já Daniel v mysli viděl, mě velmi **rozrušilo**. ¹⁶Přistoupil jsem tedy k jednomu z těch, kdo tam stáli, a ptal se jej, co to všechno znamená. On mi to tedy pověděl a vyložil: ¹⁷„Ty čtyři obrovské šelmy jsou čtyři králové, kteří povstanou ze země. ¹⁸Království ale obdrží **svatí Nejvyššího** a budou jím vládnout **na věky** a věky věků.“ ¹⁹Potom jsem chtěl vědět, co znamená ta čtvrtá šelma, která se lišila od všech ostatních: Byla strašná a děsivá, se železnými zuby a bronzovými drápy, hltala a drtila a zbytek rozdupávala nohama. ²⁰Také jsem chtěl vědět, co znamená těch deset rohů na její hlavě a proč vyrostl další roh a tři vypadly, aby mu udělaly místo, a proč ten roh měl oči a ústa, jež vedla pyšné řeči, a proč vypadal mohutněji než ostatní. ²¹Díval jsem se tedy dál a viděl jsem, jak ten roh **vede válku proti svatým a přemáhá je**. ²²Vtom ale přišel ten

7:7 Čtvrtou šelmu. Historie nás učí, že toto neidentifikované zvíře je Řím – impérium, které postupně asimilovalo různé části rozděleného řeckého království. **deset rohů** Znamenají deset římských králů (viz v. 24). Není zřejmé, zda následují po sobě nebo vládnou současně. Pro spekulativní domněnku, že mají znamenat druhou fázi čtvrtého království, „oživenou říši římskou“ posledních dnů, však jednoznačně přesvědčivý textový důkaz neexistuje.

7:8 Jiný, malý roh. Deset rohů časově předchází „malému“, který vyvrátí tři z nich. Je to další fáze čtvrtého království. Mnozí mají za to, že malý roh symbolizuje vzestup Antikrista **2Te 2:3–4**. Pokud je tomu tak, pak je toto první zmínka o Antikristu v Písmu.

Jakoby lidské oči a ústa. Metafora naznačuje, že roh reprezentuje spíše člověka než království.

7:9 Trůn ... kola. Vyobrazení Božího trůnu koreluje s vizí proroka Ezechiele (**Ez 1:15–28**). Nebeský trůn je zobrazen s koly (podobně jako v památkách jiných národů z oné doby) – jako královský válečný vůz. Podobný motiv se skrývá za ohnivým sloupem, který vedl Izrael během Exodu (**Ex 13:21–22**).

Odvěký. Jediný výskyt v Bibli je v této kapitole (srv. **13, 22**). Podobný výraz se objevuje v ugaritských textech k označení velkého Boha *El*. Zde je použit jako označení pro Boha, který zasedl k soudu, a implikuje, že je věčný a panuje od pradávna.

Roucho ... vlasy. Ačkoliv se Bůh Danielovi zjevil v neskutečné slávě, přesto to bylo v podobě rozpoznatelné jako lidská.

7:10 Knihy. Viz **12:1** (viz též **Ex 32:32; Ž 149:9; Iz 4:3; Iz 65:6; Mal 3:16; Lk 10:20; Zj 5:1–5; Zj 6:12–16 a Zj 20:12**).

7:11–12 Určitá lhůta je ponechána předchozím královstvím, jejichž obyvatelé i se svými zvyklostmi byli absorbováni následujícími říšemi. V kontrastu s tím je vyjádřen důraz na totální zkázu čtvrtého království. Srv. pozn. 3

7:13 S nebeskými oblaky. Jinde ve SZ je to jedině Hospodin, o němž je řečeno, že se objevuje na oblacích (**Ž 104:3; Iz 19:1**). Podobný Synu člověka pochází z nebes, sestupuje z Božího rozhodnutí; je totožný se skálou, vytrženou z hory, avšak nikoliv lidskou rukou (**2:45**; viz pozn. 14).

Synu člověka. Tento termín může znamenat jednoduše „člověk“. Hebrejský ekvivalent (*ben-adam* בן־אדם) tohoto aramejského výrazu (*šmajabar* שְׂמַיָּא בָּר) je v **Da 8:17** použit pro Daniela, stejně jako pro jeho současníka Ezechiele v **Ez 2:1, 3 a 6**. Daniel je jedním z prvních (ne-li vůbec prvních), kdo používá toto spojení. Pozdější židovská mezi-zákonní apokalyptická literatura navazuje na tuto pasáž a vykresluje „syna člověka“ jako nadpřirozenou bytost, přinášející nebeskou moc na Zem. Daniel viděl *podobného Synu člověka*, tedy někoho srovnatelného s člověkem, a přesto výrazně odlišného (**14**). V evangeliích je výraz „Syn člověka“ používán ve vztahu ke Kristu (69 výskytů v synoptických evangeliích a 12 v Janově). Ježíš sám sebe nejčastěji označoval právě tímto titulem.

7:14 Byla mu dána vláda. Bůh mu světuje „místodržitelství“ nade všemi národy. Tím je naplněna role skály, vytržené z hory (**2:44–45**).

Všichni lidé. „Syn člověka“, kterého Daniel viděl, je veliký syn Davidův, Mesiáš. Izaiáš také líčí jeho království jako nikdy nekončící (**Iz 9:7**). Ježíš toto mesiánské spojení potvrzuje narážkou na právě tuto pasáž. Z toho důvodu byl náboženskými vůdci své doby nařčen z rouhání (**Mt 26:64–65; Mk 14:62–64**). Kdo slouží jemu, slouží Bohu.

7:15 Rozrušilo. Daniel byl zděšen tím, co viděl (**28**), přesto se dožaduje vysvětlení nesrozumitelných jevů (**16, 19**). Je to od něho projev odvahy: touhy znát pravdu navzdory tušení, že odhalená záhada bude ještě děsivější (**21**). Milovat pravdu, ať je jakákoliv; hledat ji, ať je kdekoliv, je známka vysokého stupně zralosti. Zavírat před ní oči jen proto, že je nepříjemná, je dětské, nedospělé, a v důsledku vede k paralyzující neschopnosti se na těžké časy připravit.

7:18 Svatí. Viz **21–22, 25 a 27**. Nebudou to andělé, nýbrž věrní věřící, komu bude svěženo království (srv. **1Kor 6:1–11; 2Tm 2:12; Zj 22:5**). **Nejvyššího.** Mezi „Synem člověka“ coby Králem (**13–14**) a „svatými Nejvyššího“ coby těmi, kdo budou mít podíl na jeho království, je úzká spojitost (**22, 27**).

Na věky. Viz **6:27; 7:14 a jeho pozn.**

7:21 Vede válku proti svatým a přemáhá je. Než se Boží věrní ujmou věčné vlády nad světem (**18, 27 Mt 5:5**), budou vystaveni pronásledování, které prověří jejich víru (**Zj 13:7–10; Zj 14:12**).

Odvěky a rozhodl ve prospěch svatých Nejvyššího. Tehdy nastal čas, aby se svatí ujali **království**.²³Ten, který tam stál, mi tedy odpověděl:

„Ta čtvrtá šelma je čtvrté království na zemi, jež bude odlišné ode všech ostatních: Pohltní celou zemi, podupe ji a rozdrtí.²⁴Těch deset rohů je deset králů, kteří povstanou z toho království. Po nich povstane jiný král, odlišný od těch předešlých, a ty tři krále sesadí.²⁵Povede řeči proti Nejvyššímu, jeho svatým bude činit příkoří a pokusí se změnit i časy a předpisy. Svatí budou vydáni do jeho rukou na **čas a časy a půl času**.²⁶Potom však zasedne **soud** a odejme mu jeho moc, aby byl zahuben a zničen navěky.²⁷Království, moc i sláva všech království pod nebem pak bude odevzdána **svatému lidu**, který náleží Nejvyššímu. Jeho království potrvá věčně a budou jej ctít a poslouchat všechny mocnosti.“

²⁸Tím ta řeč skončila. Z toho, co mi přicházelo na mysl, jsem já Daniel **zbledl hrůzou**. To slovo jsem si ale uchoval **v srdci**.

Otřesná vzpoura

8

Ve třetím roce vlády krále Belšasara jsem já Daniel měl další **vidění**, jež následovalo po onom předchozím.²V tomto vidění jsem se viděl v královském sídelním městě **Súsách** v provincii Elam; stál jsem v tom vidění u řeky Ulaj.³Zvedl jsem oči a hle, spatřil jsem na břehu jakéhosi berana se **dvěma rohy**. Oba rohy měl dlouhé, jeden však byl **delší** než druhý, ačkoli vyrostl později.⁴Viděl jsem toho berana **trkat na západ, na sever i na jih**; žádné zvíře nemělo sílu mu odolat a nebylo před ním žádné pomoci. Dělal si, co chtěl, a **stále mohutněl**.

⁵Zatímco jsem o tom přemýšlel, hle, od západu uháněl přes celou zemi **kozel** s velkolepým rohem mezi očima, sotva se země dotýkal.⁶Jakmile se přiblížil k tomu dvourohému beranovi, kterého jsem viděl stát na břehu, zuřivě proti němu vyrazil.⁷Viděl jsem, jak na berana vztekale útočí, vráží do něj a láme mu oba rohy. Beran neměl sílu mu odolat. Kozel ho srazil k zemi, dupal po něm a beranovi nebylo žádné pomoci.⁸Kozel **mohutněl** dál a dál. Když byl ale na vrcholu sil, jeho veliký **roh** se zlomil a **místo něj vyrostly do čtyř světových stran čtyři jiné velkolepé rohy**.

7:22 Odvěky. Přestože malý roh (8) bude mít nějaký čas k rouhání (25) a pronásledování svatých (21), nakonec podlehně Božímu soudu (Za 14:1–4; Zj 19:2).

Království. Boží zásahy do historie směřují k tomu, co NZ nazývá „království Boží“ (viz čl. **Království Boží** Mt 4).

7:25 Čas a časy a půl času. Slovo pro „čas“ (*idan* יָדָן) je stejné jako v 4:13 a 4:20, kde může znamenat jeden rok (viz **pozn. 4:13** a **Zj 12:14**). Nejjistější zřejmě bude považovat toto časové určení za dobu, kterou Boží intervence zkrátí ve prospěch svého lidu (**Mt 24:22**).

7:26 Soud. Nebeský soud (viz 10). Nebesa jsou stvořené místo, Boží soudní síň, nikoliv Boží „bydliště“ (**1Kr 8:27**).

7:27 Svatému lidu. Viz **pozn. 18**.

7:28 Zbledl hrůzou. Myšlenky o Izraeli, který nepřestal hřešit ani v zajetí a vykoledoval si tak sedminásobný trest pod vládou cizích království (srv. **pozn. 9:11**), Daniela deptaly (**8:27**), přestože věděl, že ultimátní závěr dějin vyústí ve vítěznou vládu Božích věrných (srv. **pozn. 18**).

V srdci. Daniel zmiňuje tento detail, aby zdůraznil, že si nelibuje v takové představě apokalyptických vizí. Ani s autoritou nad pohany u Babylonského i Perského královského dvora nemohl být osouzen ze zrady věrnosti Božímu lidu. O budoucích událostech hovořil zkroušeně a s lítostí. Nemnul si ruce nad ztrestanými nevěrnými ani nad zahynuvšími nepřáteli. Tímto postojem srdce je příkladem všem.

8:1–12:23 Daniel se v poledních 5 kapitolách vrací k hebrejštině. Text **2:4–7:28** je v Aramejštině (viz **pozn. 2:4**).

8:1 Ve třetím roce vlády krále Belšasara. Viz **pozn. 5:1**. Není jednoznačné jisté, zda Belšasarova spoluvláda s Nabonidem začala zároveň s Nabonidovým nástupem (556 př.Kr.) nebo o něco později. Ať tak či onak, události páté a osmé kapitoly je nutno chronologicky umístit mezi události kapitol 4 a 5.

Ukázalo se vidění. Daniel zakouší podobnou „cestovní“ vizi jako prorok Ezechiel (**Ez 3:12–15**).

8:2 Súsách. V Danielově době byl Sús hlavní městem území jménem Elam, asi 370 km východně od Babylóna. Není zřejmé, zda

tehdy byla tato země nezávislá nebo spojena s Babylónem či Médeou. Později se však stal diplomatickým a administrativním hlavním městem Perského impéria (srv. **Est 1:2**; **Neh 1:1**).

8:3 Dvěma rohy. Verš 20 identifikuje berana se dvěma rohy jako krále Médského a Perského království.

Delší. Symbolismus pomáhá objasnit Médo-Perská historie. Médové se stali mocnými a nezávislými na Asýrii po r. 631 př.Kr. Peršané začali jako nevýznamná část médského království, ale chopili se nadvlády, když si Kýros (559–530 př.Kr.) z Anšanu (v Elamu) podmanil Médeu. Tehdy připojil ke svým titulům i „Král Médů“. Proto oba rohy jsou vysoké, ale vyšší reprezentuje mocnější Persii, a vyrostl později, protože Persie se dostala k moci později než Médea.

8:4 Trkat na západ, na sever i na jih. Kýros nejprve dobyl Malou Asii, poté severní i jižní Mezopotámii. Panovníci, následující po něm, rozšířili Médo-Perskou vládu daleko na Východ.

Stále mohutněl. Perské impérium se stalo rozlehlejší a mocnějším než kterákoliv předchozí říše v dějinách Blízkého Východu.

8:5 Sotva se země dotýkal. Obraz postihuje rychlost, s jakou Alexandr dobýval cílová území (viz **pozn. 7:6**). Mocnou Persii (viz **pozn. 4**) dokázal dobýt během pouhých tří let.

Kozel. Verš 21 identifikuje kozla jako Řecko a roh mezi očima jako jeho prvního krále. Symbolismus výstižně zachycuje rozmach Řeckého impéria pod vedením Alexandra Velikého (356–323 př.Kr.).

8:8 Mohutněl. Alexandrovo impérium brzy překonalo perskou říši i rozlohou. V roce 327 př.Kr. pokrývalo území dnešního Afghánistánu a později sahalo až do údolí Indus.

Roh se zlomil. Když Alexandrova armáda odmítla pokračovat dále na východ, vrátil se do Babylóna, kde zemřel ve věku třiatřiceti let.

Místo něj vyrostly do čtyř světových stran čtyři jiné velkolepé rohy. Verš 22 napovídá, že tyto rohy symbolizují čtyři království, na které se rozdělí Alexandrova říše. Historické záznamy dokládají, že po určité době vnitřních tahanic se čtyři Alexandrovi generálové podělili o bývalé řecké impérium. Viz **pozn. 7:6**.

⁹Z jednoho z nich potom vyrazil jakýsi nepatrný **roh**, který se však nesmírně rozmáhal k jihu, k východu i k **Nádherné zemi**. ¹⁰Rozmohl se až k nebeskému zástupu a některé **hvězdy** toho vojska **strhl** na zem a pošlapal je. ¹¹Ve svém rozmachu se postavil dokonce i proti **Knížeti** nebeského zástupu, když **zrušil** každodenní oběť a zpustošil jeho **svatyni**. ¹²**Vojsko i každodenní oběť mu při té vzpouře byly vydány do rukou**. Srazil pravdu na zem a **dařilo se mu vše, co podnikal**. ¹³Potom jsem slyšel mluvit jednoho svatého a jiný svatý se ho zeptal: „Jak dlouho potrvá, co bylo v tom vidění – ta otrěsná vzpoura, zrušení každodenní oběti, vydání svatyně a pošlapání vojska?“ ¹⁴„Bude to 2300 večerů a jiter“, odpověděl mu. „Pak bude svatyně znovu obnovena.“

¹⁵Já Daniel jsem sledoval to vidění a snažil se je pochopit, když vtom přede mnou náhle stanula jakoby mužská postava. ¹⁶Nad Ulajem jsem tehdy uslyšel lidský hlas, jak volá: „**Gabrieli**, vysvětli mu to vidění!“ ¹⁷Vykročil tedy směrem ke mně, a když se přiblížil, padl jsem v hrůze tváří k zemi. Tehdy mi řekl: „Rozuměj, **lidský synu**, že to vidění platí pro **poslední čas**.“ ¹⁸Když ke mně mluvil, ležel jsem v mrákotách tváří k zemi. Potom se mě dotkl, postavil mě na nohy ¹⁹a řekl: „Hle, ukážu ti, co se stane v čase posledního **hněvu**; to vidění totiž platí pro určený poslední čas. ²⁰Ten dvourohý **beran**, jehož jsi viděl, jsou králové Médie a Persie. ²¹Ten bradatý **kozel** je král Řecka a veliký roh mezi jeho očima je první řecký král. ²²To, že se zlomil a místo něj povstaly **čtyři** jiné, znamená, že z jeho národa povstanou čtyři království, ale ne s jeho silou.

²³Ke konci jejich kralování povstane k dovršení vzpoury král nesmírně surový a zálučný.

²⁴Získá obrovskou moc, ale ne svou vlastní silou. Způsobí nevidanou zkázu a podaří se mu vše, co podnikne. Bude hubit mocné bojovníky i svatý lid ²⁵a díky jeho chytrosti se bude dařit bludu. Ve své nadutosti znenadání zpustoší **mnohé** národy, až se nakonec postaví **proti Knížeti knížat**, a tehdy bude bez přispění lidské ruky zničen. ²⁶Vidění

8:9 Nepatrný roh. Verš 23 naznačuje, že rok symbolizuje zlého krále, který povstane z jednoho ze čtyř řeckých království po delším čase („koncem jejich kralování“). Ličení skutků tohoto krále (vv. 9–14, 23–25) identifikuje jako Antiocha IV. Epifana z dynastie Seleukovců, vládnoucího mezi 175 a 164 př.Kr. Nezaměnit s malým rohem ze 7:8, který povstane až za římského období, po řeckém.

K Nádherné zemi. Dosl. k Nádherné (Slavné, Ctnostné, Ozdobné) – rozumí se (implicitně) Zemi Zaslíbené. Antiochos IV. Epifanés ve snaze helenizovat svá území zakázal židovské náboženství včetně chrámových obřadů, čtení Tóry, zachovávaní Sabatu i obřizku; Židé byli dokonce nuceni účastnit se helénským modloslužbám. K aktivnímu odporu se odhodlali po hrdinském činu starého kněze Matatiáša, který neuposlechl rozkaz obětovat modle a namísto toho zabil královského úředníka a Žida, ochotného oběť vykonat. (To nám mj. připomíná, že pronásledování bezbožnou vládou si lidé vykoledují ani ne tak tím, co by dělali, jako spíše tím, co udělat odmítnou.) Tím odstartoval vzpouru Makabejských, vyličenou v deuterokanonické knize 2 Makabejská a v jejím románovém zpracování Howarda Fasta *Moji stateční bratři*. Svátek Chanuka Židé dodnes slaví na památku vítězství tohoto povstání, jemuž se roku 164 př.Kr. skutečně podařilo osvobodit Jeruzalém ode všech helenizátorů a znovu posvětit chrám. **!!! DOPSAT !!!** reference a přehled svátků, sladit s Úvodem

8:10 Hvězdy. Hvězdy symbolizují Boží lid; srv. 12:3; Jr 33:22; Gn 12:3; Gn 15:5 a/nebo nebeskou armádu andělů (Iz 14:13; viz též 2Mak 9:10). Antiochovy mince ho zobrazují s hvězdou nad hlavou. Útok na lid Boží znamená útok proti nebi.

Strhl. Symbolické zachycení krutého pronásledování Božího lidu za Antiocha IV. Epifana. Viz pozn. 8:9 a Úvod: Záměr a zvláštnosti. Srv. 11:21–35; 1Mak 1:10–64.

8:11 Knížeti. Zde označení pro Boha, Pána zástupů (hebr. „armád“ (צְבָאוֹת); srv. Iz 6:3). Ve verši 25 je formulace „kníže knížat“. Antiochos IV. si osvojil přídomek Epifanés („Bůh zjevený“) a považoval sám sebe za manifestaci Dia, hlavního boha řeckého panteonu.

Zrušil. Viz (vv. 12–13; 11:31 a pozn. 8:9.)

Svatyni. Antiochos IV. nejen vstoupil do Nejsvětější Svatyně jeruzalémského chrámu a vydrancoval z ní zlaté a stříbrné nádoby, ale dokonce na Hospodinově oltáři na chrámovém nádvoří vztyčil oltář Diův a obětoval na něm prase (viz pozn. 11:31).

8:12 Vojsko i každodenní oběť mu při té vzpouře byly vydány do rukou. Boží lid je vydán v moc rohu, který začal jako malý (v. 9), tedy Antiocha IV. Zákaz chrámové bohoslužby lze od bezbožného vladaře

očekávat.

Dařilo se mu vše, co podnikal. Úspěch rohu, který začal jako malý (v. 9, Antiocha IV.) obnášel i zničení kopií hebrejských Písem (1Mak 1:56–57).

8:14 2300 večerů a jiter. Fráze „večerů a jiter“ (erev boker עֶרֶב בּוֹקֶר) se v celém SZ objevuje pouze zde a ve verši 26. Lze ji chápat jako odkaz na večerní a ranní oběti (srv. Ex 29:38–42); v takovém případě by to znamenalo dobu 1150 dní. Jiné pohledy považují frázi za prosté označení 2300 dní. Vzhledem k tomu, že počátek pronásledování Antiochem IV. lze spojit s jakýmkoliv počtem incidentů již od 171 př.Kr., je těžké jednoznačně rozhodnout, ke kterému chápání fráze se přiklonit. Číslo 23 může symbolizovat pevně stanovené období, podobně jak je tomu v mimobiblické apokalyptické literatuře.

Pak bude svatyně očištěna. Chrám byl vyčištěn a znovu zasvěcen pod vedením Judy Makabejského 25. prosince 165 př.Kr. (viz pozn. 11:34; srv. Za 9:13–17).

8:16 Gabrieli. Tento anděl je v Písmu zmíněn jménem čtyřikrát (9:21; Lk 1:11, 19, 26). Jméno znamená „Bůh je moje síla“.

8:17 Lidský synu. Viz pozn. 7:13. „Silný Boží“ (viz pozn. 16) promlouvá k vznešenému smrtelníkovi.

Poslední čas. Viz též v. 19. Vazba nemusí nutně znamenat úplný závěr historie; Ve verších 11:27 a 11:35 je podobné spojení umístěno v kontextu, který pravděpodobně odkazuje ke konci pronásledování pod Antiochem IV.

8:19 Hněvu. „Čas hněvu“ může znamenat období Božího hněvu, namířeného proti Izraeli, vykonaného nadvládou Babylóňanů, Peršanů a Řeků.

8:20 Beran. Viz pozn. 3 a 4.

8:21 Kozel ... roh. Viz pozn. 5 a 8.

8:22 Čtyři. Viz pozn. 8.

8:23–25 Viz pozn. 9–14. Někteří vykladači spatřují v popisu rohu v této kapitole (v. 8) obraz Antikrista v podobě Antiocha IV. coby typu mocného oponenta Božího lidu v budoucnosti. **!!! DOPSAT !!!** typologii někam do článku

8:25 Bez přispění lidské ruky bude zničen. Antiochos IV. nebyl zavražděn ani nepadl v bitvě. Jeho smrt v roce 164 př.Kr. nastala jako důsledek nervové choroby. Záznamy jeho smrti jsou v 1Mak 6:1–16 a 2Mak 9:1–28.

Mnohé. Tj. věrné Židy.

Proti Knížeti knížat. Odkaz na Boha.

o večerech a jitrech, které ti bylo sděleno, je pravdivé. **Ty ho však zachovej v tajnosti, neboť se týká vzdálené budoucnosti.**“

²⁷Já Daniel jsem tehdy klesl vyčerpáním a dlouhé dny jsem stonal, než jsem mohl znovu vstát a věnovat se službě králi. I nadále jsem však byl tím viděním otřesen a nemohl je pochopit.

Zhřešili jsme

9 V prvním roce **Darjaveše**, syna **Ahasverova** (původem Méda), jenž byl ustanoven vládcem babylonského království ² – nuže v prvním roce jeho vlády jsem já Daniel porozuměl z knih, že podle Hospodinova slova k proroku **Jeremiášovi** potrvá zkáza Jeruzaléma sedmdesát let. ³Tehdy jsem se obrátil k Pánu Bohu, abych jej hledal **v modlitbách** a prosbách, s postem, v pytlovině a popelu.

⁴Modlil jsem se k Hospodinu, svému Bohu, a toto jsem vyznával: „Ach Pane Bože veliký a hrozný, zachovávající smlouvu a milosrdenství těm, kdo tě milují a dodržují tvá přikázání! ⁵Zhřešili jsme, zkazili se, jednali jsme zle! Vzbouřili jsme se a odvrátili se od tvých přikázání a zákonů. ⁶Neposlouchali jsme tvé služebníky proroky, kteří ve tvém jménu mluvili k našim králům a vůdcům, k našim otcům a všem obyvatelům země. ⁷Tobě, Pane náš, přísluší spravedlnost, nám je ale dnes hanba – nám všem z Judy, Jeruzaléma i z celého Izraele, v zemích blízkých i vzdálených, kamkoli jsi nás vyhnal za všechnu tu nevěru, jíž jsme se vůči tobě dopouštěli. ⁸Hanba nám, Hospodine – nám, našim králům a vůdcům, jakož i našim otcům, neboť jsme zhřešili proti tobě! ⁹Náš Pán Bůh však má soucit a odpuštění, ačkoli jsme se proti němu vzbouřili. ¹⁰Neposlouchali jsme Hospodina, svého Boha, a neřídili se jeho zákony, které nám předkládal skrze své služebníky proroky. ¹¹Celý Izrael přestoupil tvůj Zákon a odvrátil se, aby neslyšeli tvůj hlas. To proto na nás dopadla zlořečení a kletby zapsané v Zákoně Božího služebníka **Mojžíše**, neboť jsme zhřešili proti tobě. ¹²Naplnil jsi své hrozby, jimiž jsi nás i naše vládce varoval, a dopustil jsi na nás hrozné neštěstí. Nikde pod celým nebem se nestalo nic takového, jako se stalo v Jeruzalémě! ¹³Ani když na nás přišlo všechno to neštěstí popsané v Zákoně Mojžíšově, nesnažili jsme se usmířit Hospodina, svého Boha, tím, že bychom se odvrátili od svých hříchů a uvědomili si jeho pravdu. ¹⁴Hospodin proto neopomněl dopustit na nás to neštěstí. Hospodin, náš Bůh, je totiž spravedlivý ve všech svých skutcích, my jsme ho ale neposlouchali. ¹⁵Ano, Pane Bože náš, ty jsi mocnou rukou vyvedl svůj lid z Egypta a získal sis jméno, které máš až dodnes; my jsme však zhřešili a jednali jsme zle! ¹⁶Ach Pane, který vždy jednáš spravedlivě, odvrát prosím svůj prudký hněv od svého města Jeruzaléma, od své svaté hory. Vždyť kvůli našim hříchům, kvůli nepravostem našich otců se Jeruzalém i tvůj lid stal terčem posměchu pro všechny okolo. ¹⁷Nyní tedy, Bože náš, vyslyš modlitby a prosby svého služebníka. Kvůli sobě samému, Pane, rozjasni svou tvář nad svou zpustošenou svatyní. ¹⁸Nakloň své ucho, Bože můj, a slyš! Otevři své oči a pohlédni na naše trosky, na město, jež nese tvé jméno! Neprosíme tě pro svou vlastní spravedlnost, ale pro tvůj veliký soucit. ¹⁹Ach Pane, slyš! Ach Pane, odpusť! Ach Pane, naslouchej a jednej! Kvůli sobě samému, Bože můj, neotálej, vždyť tvé město i tvůj lid nese tvé jméno!“

8:26 Ty ho však zachovej v tajnosti. Pečeť byla používána k jednomu ze dvou účelů: (1) Budto jako certifikát autentičnosti („Toto je opravdu královo nařízení!“) anebo (2) k zabezpečení důvěrného dokumentu. Tento druhý význam nejlépe odpovídá kontextu (srv. [pozn. 6:18](#)).

Neboť se týká vzdálené budoucnosti. Dobyvačné tažení Alexandra Velikého (333–323 př.Kr.) začalo téměř dvě století po Danielových vizích (cca. 500 př.Kr.); Antiochos IV. vládl století a půl po Alexandrovi (171–164 př.Kr.).

9:1 Darjaveše. Viz [pozn. 6:1](#) a [6:2](#). První rok Darjavešovy vlády byl 539 př. Kr.

Ahasverova. Nezaměnit s králem z [Est 1:1](#). Hebrejská odvozenina (אֲחַשְׁוֵרֶשׁ) původního perského Xerxes (𐎧𐎫𐎼𐎷𐎡𐎴 „král všech mužů“ nebo „hrdina mezi králi“). Mohl to být královský titul, a ne vlastní jméno.

9:2 Jeremiášovi. Viz [Jr 25:11](#) a [Jr 29:10](#). Sedmdesát let lze považovat buďto za zaokrouhlený věk jednoho lidského života, anebo za přesné časové určení. Někteří toto období datují od 586 př.Kr. (zničení jeruzalémského chrámu Nabukadnezarem) do 515 př.Kr. kdy byl dokončena rekonstrukce chrámu Zerubábelem (srv. [pozn. 26](#)). Jiní považují za začátek 70 let první rok Danielova zajetí (604 př.Kr., srv. [pozn. 1:1](#)). Není pochyb, že Daniel byl obeznán s Izaiášovým proroctvím o propuštění Izraele z otroctví pohanským vládcem jménem Kýros ([Iz 44:28](#); [Iz 45:1–13](#)). Viz čl. [Kýros je můj pastýř Iz 44](#). Daniel

považuje Kýrovo propuštění za rok naplnění Jeremiášova proroctví, podobně jako autor knih Paralipomenon !!! **DOPSAT !!!** [včetně pro Letopisů] ([2Pa 36:22](#)). V literatuře starého Blízkého Východu bylo 70 let standardní dobou trestu božstva nad neposlušným lidem. Tento čas mohl být prodloužen nebo zkrácen podle reakce lidí (viz [Jr 18:7–10](#); viz též [Úvod k proročským knihám](#)). Proto určitá flexibilita v aplikaci číselice 70 různými biblickými autory není překvapivá.

9:3 V modlitbách. Daniel byl zděšen, protože věděl, že Izrael byl 70 let v zajetí za trest pro své hříchy, ale ani po 70 letech se od svých hříchů neodvrátil. Srv. [pozn. 11](#).

9:4–19 Danielova modlitba vyrůstá z chápání vztahu s Bohem jako smluvního (požehnání za poslušnost a prokletí za neposlušnost; viz zejména [vv. 5, 7, 11–12](#); [Lv 26:14–45](#); [Dt 28:15–68](#); [Dt 30:1–5](#)). Podobnou modlitbu předkládá Boží lid v [Neh 9:6–38](#). Modlitbu tvoří čtyři části: (1) uctívání ([v. 4](#)); (2) doznání hříchů ([vv. 5–11a](#)); (3) uznání Boží spravedlnosti a zaslouženosti trestu ([vv. 11b–14](#)) a (4) prosba o Boží slitování, opřená o Jeho jméno, království a vůli ([vv. 15–19](#)). Modlitba stojí na Božích zaslíbeních ([v. 2](#)), je pronesena zkrouteným duchem ([v. 3](#)) a ukazuje tak vzor náležitých prvků účinné modlitby.

9:11 Mojžíše. Danielovi bylo jasné, že když si Izrael nevzal ponaučení ze sedmdesátiletého otroctví, čeká ho sedminásobný trest, jak píše Mojžíš ([Lv 26:18, 21, 24, 28](#)). Národ bude sloužit cizincům 490 dalších let. Historie nás učí, že tato lhůta byla Boží milostí o něco zkrácena (srv. [Jr 18:8](#)). !!! **DOPSAT !!!**

Sedmdesát týdnů

²⁰Ještě když jsem se modlil a vyznával svůj hřích i hřích svého lidu Izraele a prosil jsem Hospodina, svého Boha, o slitování nad jeho svatou horou ²¹– nuže ještě když jsem se modlil, vtom ke mně náhle přiletěl onen **Gabriel**, jehož jsem předtím spatřil ve vidění, a dotkl se mě. Bylo to v době večerní oběti. ²²„Danieli,“ promluvil ke mně zřetelně, „sem tu teď proto, abych ti zjevil tajemství.“ ²³Hned, jakmile ses začal modlit, byla vyslána odpověď a já jsem ti ji přišel vyřídit. Jsi velmi drahocenný. Dobře tedy poslouchej má slova a porozuměj tomu vidění:

²⁴**Sedmdesát týdnů** je lhůta určená tvému lidu i svatému městu, aby ta vzpoura skončila a nastal konec hříchu, aby očištěna byla nepravost a spravedlnost přišla navěky, aby se zpečetilo prorocké vidění a pomazán byl Nejsvětější ze svatých. ²⁵A proto věz a rozuměj:

Od vydání nařízení, aby byl Jeruzalém obnoven, až k Mesiáši vůdci sedmero týdnů uplyne a šedesát dva týdny. Jeruzalém bude obnoven i s náměstím a příkopem, přestože časy budou zlé. ²⁶Až dvašedesát týdnů uplyne, **Mesiáš** bude zabit a opuštěn. To město i svatyni uvrhne do zkázy **lid vůdce, který přichází**. Jeho konec přijde jako povodeň; i když boj potrvá až do konce, je rozhodnuto o zkáze! ²⁷On potvrdí **smlouvu** s mnohými v týdnů posledním.

Až pak ten týden dojde do půli,
obětem i darům konec učiní.

Otřesná ohavnost se v chrámě objeví,
než ničitele zachvátí
konec mu určený.“

Byl jsem vyslán za tebou

Ve třetím roce perského krále Kýra se Danielovi zvanému Baltazar dostalo zjevení a on je pochopil, když mu byl ve vidění vnuknut jeho výklad. To poselství je pravdivé a týká se velikého boje.

²Já Daniel jsem v té době **držel** třítýdenní smutek. ³Nejedl jsem žádné vybrané pokrmy, maso ani víno jsem nevzal do úst a nepotíral jsem se žádnou masťou, dokud ty tři týdny neuplynuly.

10

9:21 **Gabriel**. Viz pozn. 8:16.

9:24 **Sedmdesát týdnů**. Sedmdesát „týdnů“ let je 490 let (70×7).

9:25–27 „Sedmdesát týdnů“ let je rozděleno do tří menších celků o délce: 49 let („sedmero týdnů“, v. 25); 434 let („dvašedesát týdnů“, v. 26) a 7 let („v týdnů posledním“, v. 27). Vykладаči se rozcházejí v otázce, zda tyto části tvoří navazující sekvenci, nebo zda jsou odděleny nějakými časovými intervaly. Pokusy srovnat chronologii příliš přesně selhávají, protože počty let byly zamýšleny jako zaokrouhlená čísla, reprezentující období. Přestože Danielovy kalkulace nemohou být brány jako precizní, základní vzorec je zřetelný bez nebezpečí spekulací: Po pokynu obnovit Jeruzalém (v. 25) následuje „sedm týdnů“, tedy 49 let, během nichž byla rekonstrukce Jeruzaléma dokončena (viz knihy Ezdráš a Nehemiáš). Poté následovalo „šedesát dva týdnů“, tedy 434 let (v. 25), během nichž bude zabit Mesiáš (v. 26; viz pozn. 26). Poslední „jeden týden“ (v. 27) bude naplněn v blízkosti doby Kristovy pozemské služby. Pokud by zkáza verše 27 měla znamenat destrukci chrámu Římany v roce 70 po Kr., pak součet „týdnů“ nevychází bez mezer mezi nimi. To by se dalo přičíst Boží milosti, která původní lhůtu zkrátila (viz pozn. 11).

9:26 **Mesiáš ... svatyni**. Podle tohoto proroctví bude Mesiáš zabit před zničením jeruzalémského chrámu. Druhý chrám, který po návratu z babylónského zajetí obnovil Zerubábel (Ezd 5:2; Ezd 6:15; Za 1:12; Za 4:9) a který v roce 20 př. Kr. ještě rozšířil Herodes ve snaze zavděčit se Židům, byl srovnán se zemí Římany v roce 70 po Kr. a od té doby nebyl nikdy obnoven. Na jeho místě dnes stojí mešita; není žádá naděje, že by mohl být znovu zbudován, aby před jeho dalším zničením mohl být zabit Mesiáš. Příchod Mesiáše musíme hledat mezi 20 př. Kr. a 70 po Kr.

Lid vůdce, který přichází. Narážka budto na řeckého Antiocha IV. Epifana jakožto předchůdce římského generála Tita (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.), anebo přímo na Tita a jeho amrádu, která zničila Je-

ruzalém v roce 70 po Kr.

9:27 **Obětem i darům konec učiní**. Pravděpodobně ukončení sz obětního systému Kristovou zástupnou obětí jednou provždy a pro všechny (viz Iz 53:10; Ř 12:1). Je však také možné, že se zde mluví o znesvěcení chrámu Antiochem IV. Epifanem nebo Titem (viz pozn. 26.) Někteří zastávají méně pravděpodobný pohled, že je řeč o Antikristově zákazu náboženských praktik obecně shromážděnému Izraeli po třech a půl letech (Zj 11:2; 12:6, 14) „velkého pronásledování“.

Smlouvu. Nevyjádřený podmět „on“ je nejpravděpodobněji Mesiáš anebo „vůdce“ z verše 26. Návor, že je zde řeč dohodě mezi Antikristem a židovským národem, shromážděným v Zemi v době „velkého pronásledování“, je sice populární, leč méně pravděpodobný.

Otřesná ohavnost. Patrně zkáza chrámu Antiochem IV. nebo Titem (viz pozn. 26 a Úvod: Záměr a Zvláštnosti). Podobné fráze se vyskytují v 8:13; 11:31 a 12:11 (viz poznámky k nim), stejně jako v 1Mak 1:54. Da 8:3 a 1Mak 1:54 odkazují k Antiochovi IV. Daniel používá stejný jazyk k popisu toho, kdo znesvětil chrám v blízkosti doby Mesiášovy. Ježíš na tuto ohavnost naráží v Mt 24:15 a Mk 13:14.

10:1–12:13 **Vize budoucnosti Božího lidu**. Zde prorok obrací pozornost k závěrečné, delší vizi, zaměřené na vládu Antiocha IV. Epifana (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti) i na dobu po něm. Tento materiál se dělí na 4 hlavní části: (1) andělova zvěst Danielovi (10:1–11:1), (2) události od Daniela po Antiocha IV. Epifana (11:2–20), Vláda Antiocha IV. Epifana (11:21–12:3) a závěrečné poselství k Danielovi (12:4–13).

10:1 **Ve třetím roce perského krále Kýra**. V roce 537 př. Kr. Viz pozn. 1:21; 5:30; 6:2 a 9:1. Tou dobou byli někteří Izraelité zpátky v Zemi, kde budovali chrám (Ezd 1:1–4; 3:8), avšak rekonstrukci budou nuceni brzy pozastavit (Ezd 4:24).

10:2 **Držel ... smutek**. Pravděpodobný důvod Danielova zármutku byl stav Jeruzaléma (Neh 1:4; Iz 61:3–4; 64:8–12; 66:10).

⁴Čtyřicátého dne prvního měsíce jsem stál na břehu velké řeky Tigris. ⁵Zvedl jsem oči a hle, spatřil jsem jakéhosi **muže oděného plátnem** a přepásaného na bocích pásem z ryzího zlata. ⁶Tělo měl jako z chrysolitu, tvář jako blesk, oči jako hořící pochodně, paže a nohy jako třpyt leštěného bronzu a jeho hlas zněl jako burácení zástupů.

⁷Já Daniel jsem byl jediný, kdo to vidění spatřil. Muži, kteří byli se mnou, je neviděli, ale padla na ně **taková hrůza**, že se utíkali schovat. ⁸Zůstal jsem tedy sám. Jakmile jsem to velké vidění spatřil, všechna síla mě opustila, zbledl jsem jako mrtvý a nemohl jsem se vzbudit. ⁹Potom zaburácel jeho hlas, a jakmile jsem ten hlas uslyšel, padl jsem v mráкотách tváří k zemi.

¹⁰Vtom se mě dotkla ruka a zatřásla mnou, takže jsem se zvedl na kolena a dlaně. ¹¹„Danieli drahý,“ oslovil mě, „pečlivě poslouchej, co ti budu říkat, a postav se, neboť jsem byl vyslán za tebou.“ Když ke mně promluvil tato slova, s rozechvěním jsem vstal.

¹²Tehdy pokračoval: „Neboj se, Danieli. Už od prvního dne, kdy **ses** ke svému Bohu začal modlit za porozumění a pokořovat se před ním v postu, byly tvé prosby vyslyšeny a já přicházím s odpovědí na ně. ¹³**Jedenadvacet dnů** se ale proti mně stavěl **kníže perského království**, než mi přišel na pomoc **Michael**, jeden z předních knížat. Zdržel jsem se tedy u perských králů, ¹⁴ale teď jsem přišel, abych ti vysvětlil, co potká tvůj lid v posledních dnech. To vidění je totiž o budoucích časech.“

¹⁵Když ke mně mluvil, byl jsem skloněn tváří k zemi, neschopen slova. ¹⁶Vtom se kdosi podobný člověku dotkl mých rtů. Otevřel jsem tedy ústa, abych promluvil. „Můj pane,“ řekl jsem té postavě přede mnou, „kvůli tomu vidění jsem přemožen bolestí a nemohu se vzbudit. ¹⁷Copak s tebou, pane, může mluvit někdo, jako jsem já, tvůj služebník? Všechna síla mě opustila a nemohu se ani nadechnout.“

¹⁸Ten kdosi podobný člověku se mě však znovu dotkl a posílil mě. ¹⁹„Neboj se, drahý!“ řekl mi. „Pokoj tobě. Naber sílu a vzbud se!“

Když ke mně mluvil, byl jsem posílen a řekl jsem: „Mluv, pane, neboť jsi mě posílil.“

²⁰Tehdy promluvil: „Víš, proč jsem za tebou přišel? (Brzy se totiž musím vrátit, abych bojoval **s knížetem Persie**, a potom přijde ještě **kníže Řecka**.) ²¹Nuže, musím ti oznámit, co je zapsáno **v Knize pravdy**. (Nikdo však se mnou nespojil síly v boji proti nim, jedině Michael, váš kníže.

11

Proto jsem už v prvním roce Darjaveše Médského povstal, abych jej posílil a podpořil.)“

Sever proti jihu

²„Teď ti tedy povím pravdu: V Persii povstanou ještě **tři králové** a po nich přijde **čtvrtý**, který bude **mnohem bohatší** než všichni ostatní. Pomocí svého bohatství **podníti všechny proti řecké říši**.

³Potom povstane **bojovný král**, který ovládne obrovskou říši a bude si dělat, co se mu zlíbí. ⁴Na vrcholu moci se ale jeho říše rozpadne a bude rozdělena **do čtyř světových stran**. Nepřipadne ovšem jeho potomkům a nebude už mít takovou moc jako za něj. Království mu bude odňato a rozděleno jiným.

10:5 Muže oděného plátnem. Verše 5 a 6 nabízejí detailní popis anděla, snad Gabriela (9:2) nebo toho, kdo ke Gabrielovi mluvil (8:16). Jeho zjev je podobný slávě Pána (Ez 1:26–28; Zj 1:12–16). Další zmínky o andělech jsou např. Sd 13:6; Ez 9:2–3; 10:2 nebo Lk 24:4.

10:7 Taková hrůza. Srv. Iz 6:5 a Lk 5:8.

10:12 Ses ... začal modlit za porozumění. Danielova moudrost nebyla náhodná; usiloval o ní celým srdcem (srv. Jr 29:16).

10:13 Jedenadvacet dnů. Když se modlíme, uvádíme do pohybu souvislosti v neviditelném světě, o jakých většinou nemáme ani nejmenší tušení. Srv. Ef 6:12 a Zj 12:7–9.

Kníže perského království. Teritoriální démon, Satanův anděl, okupující Persii. V anglických Biblích nese označení „Prince of Persia.“ Populární videohra a film téhož jména jsou typickou ukázkou zpoňanštění kultury, kdysi křesťanské; lze je považovat za oslavu tohoto prastarého démona. Srv. Jb 1:6–12; Ž 82; Iz 24:21; Lk 11:14–26. Nebeské zástupy bojují proti nepříteli za Boží lid i jinde v Písmu; viz např. Sd 5:20; 2Kr 6:15–18; Ž 103:20–21. Archanděl Michael je ve verši 12:1 označen jako „veliký kníže a tvého lidu ochránce“.

Michael. Význam jména zní: „Kdo je jako Bůh?“ Tento archanděl je v Ju 9 a ve Zj 14:7 vylíčen jako velitel nebeské armády andělů.

10:20 S knížetem Persie. Viz pozn. 13.

Kníže Řecka. Teritoriální démon nad Řeckem (srv. pozn. 13; viz Jn 14:30; Ef 6:12). Přestože Persie i Řecko budou Božímu lidu vládnout (a často ho budou utiskovat, srv. pozn. 8:9), Daniel si díky svým vizím připomenul, že jejich moc omezí, ba usměrní Bůh, jehož záměry

se nakonec vždy uskuteční.

10:21 V Knize pravdy. Metafora pro Boží vševědoudnost a všemohoudnost. Srv. Zj 20:12.

11:2–20 Od Daniela po Antiocha IV. Epifana. Zjevení, dané Danielovi v 11:2–20, se zabývá blízkovýchodními dějinami ode dnů Danielovy detailní; ličí souvislosti mezi událostmi mnohem složitější, než jaké bývají běžně prorokům zjevovány. Tyto podrobnosti upoutávaly pozornost původních čtenářů a svědčily ve prospěch Danielovy důvěryhodnosti. **11:2 Tři králové.** Kambýsés II. (Kýrův syn, 529–523 př.Kr.), Pseudo-Smerdis (vydával se za Kýrova syna Smerdisa, poté, co ho zavraždil jeho bratr Kambýsés) neboli Gaumáta (523–522 př.Kr.) a Darjaveš I. (522–486 př.Kr.).

Čtvrtý. Xerxés I. (485–464 př.Kr.), totožný s Ahasverem z Est 1:1.

Mnohem bohatší. Viz Est 1:4.

Podníti všechny proti řecké říši. Roku 480 př.Kr. vedl Xerxés proti Řecku sérii zprvu úspěšných výprav a námořních bitev. Později však byla část perského loďstva poražena v bitvě u Salaminy a roku 479 př.Kr. byla i perská pozemní armáda poražena v bitvě u Plataj. Téhož roku v bitvě u mysu Mykalé byla zahnána na ústup perská královská flotila.

11:3 Bojovný král. Alexandr Veliký (336–323 př.Kr.). Srv. pozn. 7:6; 8:5 a 8.

11:4 Do čtyř světových stran. Viz pozn. 7:6 a 8:8.

⁵Jižní král bude mocný, ale jeden z jeho velitelů se vzmuže ještě více, takže ovládne ještě větší říši nežli on. ⁶Po mnoha letech pak obě království uzavrou spojenectví. Dcera jižního krále bude na potvrzení dohody provdána za severního krále, svou moc si však dlouho neudrží a ani on nezůstane u moci. V těch dnech totiž bude spolu se svou družinou i se svým otcem a ochráncem zrazena.

⁷Trůnu se pak ujme nástupce z téhož rodu. Zaútočí na vojska severního krále i na jeho pevnosti a podaří se mu nad nimi zvítězit. ⁸Ukořistí také jejich bohy, jejich sochy, vzácné náčiní, stříbro i zlato a odveze je do Egypta. Potom nechá severního krále celé roky na pokoji. ⁹Ten se sice pokusí říši jižního krále napadnout, ale stáhne se zpět na své vlastní území.

¹⁰Synové severního krále potom povstanou k boji a shromáždí obrovské vojsko, jež bude postupovat jako nezadržitelná povodeň, až zaútočí i na jeho pevnost. ¹¹Jižní král tehdy vztekle vytáhne a vrhne se s ním do boje. Severní král proti němu postaví obrovské vojsko, to však bude i přes své množství poraženo. ¹²Po rozprášení toho vojska bude jižní král naplněn pýchou, že pobil mnoho tisíc nepřátel, ale vítězství si nakonec neudrží. ¹³Severní král totiž znovu postaví obrovské vojsko, ještě větší než to předešlé, a po několika letech se s mohutnou a vyzbrojenou armádou dá na pochod. ¹⁴(Mnozí tehdy povstanou proti jižnímu králi. I ve tvém lidu se pozvednou bojovní muži, aby naplnili vidění, ale padnou.) ¹⁵Severní král přitáhne k opevněnému městu, navrší k němu násep a dobude je. Jižní vojsko se neubrání, ani ti nejlepší vojáci nebudou moci obstát.

¹⁶Tento útočník si bude dělat, co se mu zlíbí, a nikdo před ním neobstojí. Se svou ničivou mocí stane i v Nádherné zemi. ¹⁷Rozhodne se přitáhnout s celou silou svého království, pak ale s jižním králem uzavře dohodu. Na její stvrzení mu dá svou dceru za ženu, ale jen proto, aby mu skrze ni škodil. To se mu však nepodaří a nesplní. ¹⁸Obrátí tedy pozornost k přímořským zemím a mnohé z nich dobude. Jeden vojevůdce však jeho zpupnost ukončí, dokonce mu tu jeho zpupnost oplátí. ¹⁹Proto se vrátí zpět do pevností ve své vlastní zemi, tam ale klesne, padne a bude pryč.

²⁰Jeho nástupce vyše výběrčího daní k udržování královské nádhery. Zakrátko pak bude zahuben, nikoli však v litém boji.

11:5 Jižní král bude mocný. Ptolemaios I. Sótér (323–285 př.Kr.). Jeden z jeho velitelů se vzmuže ještě více. Seleukos I. Nikátor (311–280 př.Kr.) se oddělil od Ptolemaia, stal se králem Babylóna a ovládal území od Sýrie na západě po řeku Indus na východě.

11:6–20 Verše 6–20 obsahují detailní předpověď vztahů mezi králem Severu (Seleukovská říše) a králem Jihu (Ptolemaiovské království). Tato sekce může být rozdělena do tří částí: (1) události v souvislosti s Laodikou a Berenikou ("vv." 6-9); (2) kariéra Antiocha III. (vv. 10–19) a (3) vláda Seleuka IV. (v. 20).

11:6 Dcera jižního krále. Berenika, dcera Ptolemaia II. Filadelfa (285–246 př.Kr.).

Bude ... i se svým otcem a ochráncem zrazena. Bývalá manželka Antiocha II. Laodika iniciovala spiknutí, jež vyústilo vraždou otravou Bereniky, Antiocha II. i jejich syna v kojeneckém věku.

Na potvrzení dohody. Ve druhé syrské válce (někdy po roce 260 př. Kr.), vedené seleukovským vládcem Antiochem II. Theem, utrpěl Ptolemaios II. Filadelfos ztrátu egyptských držav na maloasijském pobřeží a nakonec souhlasil s mírem. Ten byl zpečetěn, když se Antiochos II. Theos kolem r. 250 př.Kr. oženil s jeho dcerou Berenikou.

11:7 Nástupce z téhož rodu. Ptolemaios III. Euergetés (246–221 př.Kr.), bratr zavražděné Bereniky (viz pozn. 6). Coby faraon (třetí z dynastie Ptolemaiovců) podpořil pořízení překladu hebrejského SZ do řečtiny, známého jako Septuaginta (LXX).

Zaútočí na vojska severního krále. Ptolemaios III. napadl seleukovskou říši, obsadil Antiochii a nakonec dosáhl Babylónu. Dal popravit Laodiku (viz pozn. 6) a vrátil se do Egypta se značnou kořistí (srv. v. 8).

11:9 Ten se sice pokusí říši jižního krále napadnout, ale stáhne se zpět na své vlastní území. Narážka na neúspěšné tažení Seleuka II. Kallinika (246–226 př.Kr.), syna Laodiky (viz pozn. 6), proti ptolemaiovskému Egyptu.

11:10 Synové. Seleukos III. Keranus (226–223 př.Kr.) a Antiochos III. Megás (223–187 př.Kr.).

Povstanou k boji a shromáždí obrovské vojsko. Antiochos III. válčil s Ptolemaiovcí od 222–187 př.Kr. a na čas získal nadvládu nad Kanaánem a západní Sýrií.

Pevnost. Patrně Rafia, ptolemaiská pevnost v jižním Kanaánu (na jihu dnešního pásma Gazy). K hlavní bitvě zde došlo roku 217 př.Kr.

11:11 Jižní král. Ptolemaios IV. Filopatér (221–203 př.Kr.).

Severní král. Antiochos III. Megás (223–187 př.Kr.; srv. pozn. 10). V bitvě u Rafie 217 př.Kr. utrpěl těžké ztráty (1400 mužů).

11:13 Znovu postaví obrovské vojsko, ještě větší než to předešlé. Antiochos III. v alianci s Filipem V. Makedonským vybudoval ještě větší armádu k invazi na Ptolemaiovská území. Ptolemaios IV. Filopatér zemřel za neobjasněných okolností a nahradil ho jeho čtyřletý syn Ptolemaios V. Epifanés (203–181; srv. pozn. 17).

11:15 K opevněnému městu ... dobude je. Vítězství Antiocha III. nad egyptským generálem Scopasem v bitvě u Sidonu v r. 198 př.Kr. To znamenalo konec vlády Ptolemaiovců v oblasti, které se teprve později začalo říkat Palestina.

11:16 V Nádherné zemi. Tj. v Zemi zaslíbené (viz vv. 41, 45; 8:9).

11:17 Mu dá svou dceru za ženu. Kleopatra, dcera Antiocha III. (nezaměnit s nejslavnější nositelkou tohoto jména, o pět generací mladší Kleopatrou VII. Egyptskou), byla roku 194 př.Kr. v Ráfii (srv. pozn. 10 a 11) provdána za tehdy šestnáctiletého krále Ptolemaia V.

To se mu však nepodaří a nesplní. Kleopatra se spojila s Egyptany proti svému otci. Ve snaze zmařit Antiochovy snahy o uchvácení pobřežních měst Malé Asie hledala pomoc u Římanů.

11:18 Jeden vojevůdce však jeho zpupnost ukončí. Římský generál Lucius Cornelius Scipio porazil Antiocha III. v několika bitvách a donutil ho postoupit Malou Asii římské nadvládě (Apamejský mír, 188 př.Kr.). V té době byl druhý syn Antiocha III., který bude později znám jako Antiochos IV. Epifanés, odvečen jako rukojmí do Říma.

11:20 Jeho nástupce. Antiocha III. vystřídal na trůnu jeho starší syn Seleukos IV. Filopatér (187–175 př.Kr.).

Výběrčího. Heliodor (viz 2Mak 3:7–40).

Bezbožný král

²¹„Jeho nástupcem bude **opovrženíhodný** muž, kterému nepřísluší královský majestát. Znenadání přijde a zmocní se království pokryteckými úskoky. ²²Ohromná vojska před ním budou smetena a zahubena, **včetně vůdce smlouvy**. ²³Skrze podvodná spojenectví, která uzavře, vystoupá k moci, ačkoli bude mít jen hrstku stoupenců. ²⁴Znenadání přitáhne do nejbohatších provincií a provede něco, co neprovedl nikdo z jeho otců ani z otců jeho otců. Svým stoupencům rozdělí kořist, lup a bohatství. Bude chystat úklady i proti pevnostem – ale jen načas.

²⁵Sebere sílu a odvahu a vytáhne s mohutným vojskem proti **jižnímu králi**. Ten proti němu postaví do boje mohutné a nesmírně početné vojsko, ale **bude poražen** skrze úklady nachystané proti němu. ²⁶Zahubí ho ti, kteří jedí z jeho stolu; jeho vojsko bude smeteno a mnoho mužů padne v boji. ²⁷Oba ti králové pak s proradným srdcem zasednou k jednomu stolu. Budou si navzájem říkat lži, ale nic nezmůžou, neboť v určený čas stejně přijde konec. ²⁸Severní král se s ohromným bohatstvím **vydá zpět** do své země a cestou projeví své nepřátelství proti svaté smlouvě. Teprve pak se vrátí do své země.

²⁹V určený čas **vytáhne znovu na jih**, ale toto tažení nedopadne jako to předešlé. ³⁰**Postaví se mu totiž středomořské loďstvo**, takže se bude muset zkroušeně vrátit. **Svůj hněv proto obrátí proti svaté smlouvě** a při svém návratu odmění ty, kteří svatou smlouvu opustili. ³¹Jeho vojska obsadí a znesvěť chránovou pevnost, **zruší každodenní oběť** a vztyčí tam otřesnou ohavnost. ³²Svou úlisností svede ty, kdo porušují smlouvu; **lidé znající svého Boha** se mu ale statečně vzeprou.

³³Moudří lidé budou přinášet poučení mnohým, po jistou dobu však budou padat mečem, budou upalováni, zatýkáni a okrádáni. ³⁴V té době se jim dostane **nepatrné pomoci**, neboť se k nim připojí mnoho pokrytců. ³⁵I někteří z moudrých zakolísají, aby byli třibeni, čistěni a běleni až **do konce**, který přijde v určený čas.

³⁶Onen král si bude dělat, co se mu zlíbí. Sám sebe vyvýší a zveličí nade všechny bohy. Povede neslýchané řeči proti Bohu bohů a bude se mu dařit, **dokud se nezavřší čas hněvu**, neboť se musí naplnit, co bylo rozhodnuto. ³⁷Nebude uznávat boha svých otců ani Miláčka žen, ani žádného jiného boha nebude uznávat, protože nade všechny zveličí sám sebe. ³⁸Na místě Nejmocnějšího Boha bude ctít boha, kterého jeho otcové neznali; bude ho ctít zlatem, stříbrem, drahokamy a kletoty. ³⁹S tímto cizím bohem ovládne nejmocnější pevnost. Ty, kdo jej uznají, zahrne počtami, svěří jim moc nad mnohými a za odměnu jim rozdělí zem.“

11:21–12:3 Vláda Antiocha IV. Epifana. Zde se Daniel soustředí na zachycení života Antiocha IV. Epifana, který pronásledoval Židy a zneštělil chrám. Ukazuje jeho nástup k moci a charakter (21–24); kariéru (25–31); situaci Božího lidu pod jeho nadvládou (32–35); shrnutí jeho náboženského postoje (36–39); jeho ambice (40–45) a jeho porážku (12:1–3).

11:21 Opovrženíhodný. Neslavný Antiochos IV. Epifanés (175–164 př.Kr.), bratr Seleuka IV., nikoli však jeho legitimní nástupce, protože Seleukos IV. měl syna Demetria Sotéra, známého též jako Demetrius I. Viz **vv. 23–24** a **pozn. 8:9–14**.

11:22 Včetně vůdce smlouvy. Snad odkaz na zavraždění velekněze Oniáše III. v Jeruzalémě podporovateli Antiocha IV. v roce 171 př.Kr. (srv. **2Mak 1:16–19**).

11:25 Jižnímu králi. Tento jižní král je Ptolemaios VI. Filométor (181–146 př.Kr.), syn Ptolemaia V. a Kleopatry (viz **pozn. 17**).

Bude poražen. Antiochos IV. porazil Ptolemaia VI. v bitvě u Pelúsia (srv. **1Mak 1:16–19**).

11:28 Se ... vydá zpět do své země a cestou projeví své nepřátelství proti svaté smlouvě. Odvetou za jeruzalémské intriky proti svým podporovatelům vyplenil Antiochos IV. chrám po cestě z Egypta zpět do Antiochie v Sýrii (srv. **1Mak 1:20–28**).

11:29 Vytáhne znovu na jih. Antiochos IV. napadl Egypt znovu v roce 168 př.Kr.

11:30 Postaví se mu totiž středomořské loďstvo. Když po vpádu do Egypta Antiochos IV. obléhal Alexandrii, Římané, znepokojeni jeho postupem, k němu vyslali poselstvo v čele s Gaiem Popiliem, které mělo dojednat mír mezi ním a egyptským králem Ptolemaiem VI. (srv. **pozn. 25**). Antiochos po přečtení usnesení senátu požádal Popilia, aby mohl dokument probrat se svými společníky. Gaius Popilius Laenas však místo toho nakreslil svou holí kolem krále kruh a zakázal mu z něj vystoupit, dokud na usnesení senátu neodpoví. Antiocha jeho jednání natolik vyvedlo z míry, že nakonec souhlasil se všemi římskými

požadavky a uzavřel s Ptolemaiem VI. mír, s vojskem ustoupil z Egypta zpět do Sýrie a dokonce vyklidil i Kypr, který nedlouho předtím na Egypťanech dobyl.

Svůj hněv ... obrátí proti svaté smlouvě. Antiochos byl rozhodnut zcela vymýtit židovské náboženství.

11:31 Zruší každodenní oběť. Znesvěcení chrámu v prosinci 168 př.Kr. Antiochem IV. (srv. **1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2**); viz **pozn. 8:11; 9:27; 12:11**.

11:32 Lidé znající svého Boha. Ti, kdo se Antiochovi IV. vzepřeli a zůstali Bohu věrni až k smrti (viz **1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2**). Věrnost znamená oběť (srv. **gl. Lv 16:15; Kaz 1:9**).

11:34 Nepatrné pomoci. Snad odkaz na starého kněze Matatiáša a jeho pět synů (Jan, Šimon, Juda, Eleazar a Jonatan), kteří vedli partyzánskou válku proti Antiochovi IV. Matatiáš zemřel v roce 166 př.Kr. Jeho synové pokračovali v boji a prosluli jako „Makabejští“. Pod vedením Judy Makabejského dosáhli vítězství v roce 165 př.Kr., kdy chrám byl vyčištěn a denní oběti obnoveny (srv. **1Mak 4:36–39**).

11:35 Do konce ... v určený čas. Viz **pozn. 8:17**.

11:36–12:3 Král bude zničen na hoře Sion, přímo v srdci Sváté země (**vv. 44–45**). Jeho porážka je vylíčena v souvislosti s absolutním koncem dějin. Protože však tato proroctví (dosud) nenalezla svá naplnění v historii, je těžké odhadnout, nakolik doslovná či metaforická interpretace je na místě; při výkladu je zapotřebí obezřetnosti. Určité detaily v **11:36–12:3** nelze sladit s dobou Antiocha IV. Z toho důvodu mnoho evangelikálů chápe tyto verše jako popis Antikrista, který bude pronásledovat Boží lid těsně před druhým Kristovým příchodem (srv. **12:1–3**). Tato interpretace však předpokládá časový interval mezi událostmi, zachycenými verši **11:21–35** a **11:36–12:13** značně prodloužený, což text nikde nenaznačuje. Nelze vyloučit, že naplnění těchto proroctví bylo odvráceno, pozmeněno či odloženo (srv. **Úvod k prorokům**).

11:36 Dokud se nezavřší čas hněvu. Podobně jako v **8:17** a **11:35**, i dobu pronásledování má Bůh pod svou kontrolou.

Poslední bitva

⁴⁰„**V posledním čase** na něj zaútočí jižní král, ale severní král se proti němu vyřítí s vozy, jezdci a mohutným loďstvem. Jako povodeň vtrhne do mnoha zemí, ⁴¹až přijde i **do Nádherné země**. Mnohé národy tehdy padnou, ale některé se z jeho moci zachrání: Edom, Moáb a přední z Amonců. ⁴²Zmocní se mnoha zemí; ani Egypt mu nebude moci uniknout. ⁴³Ovládne zlaté a stříbrné poklady a veškeré bohatství Egypta, podmaní si Libyjec i Habešany.

⁴⁴Vtom ho však vylekají zprávy z východu a ze severu. S velikou zuřivostí vyrazí, aby pobil a vyhladil mnohé. ⁴⁵Svůj hlavní stan postaví mezi mořem a Nádhernou svatou horou. Tam **potká svůj konec a nebude mu pomoci**.“

Vytrvej až do konce

„**V tom čase** povstane **Michael, veliký kníže** a tvého lidu ochránce. **Čas soužení** tehdy nastane, jaké dosud nebylo od chvíle, kdy se stali národem. V tom čase **bude tvůj lid zachráněn** – každý, kdo je zapsán ve knize. ²Tehdy **se probudí** mnozí, kdo v prachu země spí. Jedni k věčnému životu, jiní k hanbě, pro věčnou výstrahu. ³Moudří budou zářit jasně oblohy; ti, kteří mnohé k spravedlnosti přivádí, budou jak hvězdy navždy, navěky!

⁴Ty Danieli, však ta slova zachovej v tajnosti a **zapečeť** tu knihu pro poslední čas. Mnozí budou procházet sem a tam a poznání se rozroste.“

⁵Já Daniel jsem pak spatřil další dva muže – jeden stál na tomto břehu řeky a druhý na protějším. ⁶Ten se zeptal muže oděného plátnem, stojícího nad hladinou řeky: „Jak dlouho to potrvá? Kdy už ty hrůzy skončí?“

⁷Tehdy ten muž oděný plátnem, stojící nad hladinou řeky, zvedl svou pravici i levici k nebi a slyšel jsem, jak přísahá při Věčné živém: „Po **času a časech a polovině času**, až se dovrší útlak svatého lidu, tehdy toto vše skončí.“ ⁸Já jsem však tomu, co jsem slyšel, **nerozuměl**. Proto jsem se zeptal: „Jak to všechno dopadne, můj pane?“

⁹„Musíš jít, Danieli,“ odpověděl mi. „Ta slova zůstanou tajemstvím zapečetěným pro poslední čas. ¹⁰Mnozí budou čištění, bělení a třibení. Zlí lidé budou i nadále zlí a nikdo z nich neporozumí. Moudří však porozumějí. ¹¹Od zrušení každodenní oběti a vztyčení **otřesné ohavnosti uplyne** 1290 dnů. ¹²Blaze tomu, kdo trpělivě přečká 1335 dnů.

¹³Ty však vytrvej až do konce. Potom odpočineš, ale v poslední den vstaneš, abys přijal odplatu.“

11:40 **V posledním čase**. Viz pozn. 8:17.

11:41 **Do Nádherné země**. Tj. do Kanaánu; Země zaslíbené (viz vv. 41, 45; 8:9 a pozn. 16).

11:45 **Potká svůj konec a nebude mu pomoci**. Vizl JI 3; Za 14:1–4; 2Te 2:8; Zj 16:13–16 a 19:11–21.

12:1 **V tom čase**. Michael, andělský strážce Izraele, nedopustí pronásledování Božího lidu donekonečna. Ztrestá ty, kdo jeho lidem ubližují.

Michael, veliký kníže. Viz pozn. 10:13.

Čas soužení. Viz Mt 24:21 a Mk 13:19, kde Ježíš navazuje na tato proctví o Antiochovi IV. a používá je jako typ (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského obležení Jeruzaléma v r. 70 po Kr.

Bude tvůj lid zachráněn. Vysvobození nemusí nutně znamenat ochranu před mučednictvím (srv. v. 2), ale vždy z moci Satanovy (srv. Mt 6:13 a 2Tm 4:18). Tyto verše ujišťují Boží lid o ochraně před Sata-

novým pokušením dopadnout od víry v době pronásledování.

12:2 **Se probudí**. Předpověď tělesného vzkříšení svatých i ztracených před Božím posledním soudem (Mt 25:46; Jn 5:28–29).

12:4 **Zapečeť**. Pečeť byla chápána jako známka autentičnosti (viz pozn. 8:26).

12:7 **Času a časech a polovině času**. Viz pozn. 7:25.

12:8 **Nerozuměl**. Andělova odpověď (v. 7) na Danielovi otázku (v. 6) mu připadala nesrozumitelná, a tak otázku preformuloval.

12:11–12 **Otřesné ohavnosti**. Viz pozn. 9:27. Zvrácenosti Antiocha IV. slouží jako předobraz (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského Tita v r. 70 po Kr.

1290 ... 1335 dnů. Ačkoliv anděl upřesnil svou odpověď (v. 7; viz pozn. 8), pro nás zůstává význam těchto časových údajů obestřen tajemstvím (srv. Dt 29:29).